

ICOMOS

EIROPAS KVALITĀTES PRINCIPI, ko piemēro ES finansētiem pasākumiem, kuri var ietekmēt kultūras mantojumu

Pārskatītais izdevums, 2020. gada novembris

Līdzfinansē Eiropas
Savienības programma
“Radošā Eiropa”

**EIROPAS KVALITĀTES PRINCIPI,
ko piemēro ES finansētiem pasākumiem,
kuri var ietekmēt kultūras mantojumu**

Pārskatītais izdevums, 2020. gada novembris

ICOMOS

Eiropas kvalitātes principi, ko piemēro ES finansētiem pasākumiem, kuri var ietekmēt kultūras mantojumu

Sagatavojusi ekspertu grupa, kurā darbojās:

Jeļena Dimitrova [Elena Dimitrova] (ICOMOS Bulgārijas nodaļa);
Marī Lora Lavenī [Marie-Laure Lavenir] (ICOMOS starptautiskais sekretariāts);
Pols Makmehons [Paul McMahon] (ICOMOS Īrijas nodaļa);
Baiba Mūrniece (ICOMOS Latvijas nodaļa);
Stefāno Frančesko Muso [Stefano Francesco Musso] (ICOMOS Itālijas nodaļas priekšsēdētājs);
Gergeljs Nagijs [Gergely Nagy] (ICOMOS Ungārijas nodaļa);
Kristofs Rauhuts [Christoph Rauhut] (ICOMOS Vācijas nodaļa);
Grelans D. Rurks [Grellan D. Rourke] (ICOMOS valde);
Erminija Skjakitāno [Erminia Sciacchitano] (Eiropas Komisija);
Benedikta Selfslāga [Bénédicte Selfslagh] (ICOMOS Beļģijas nodaļa).

Pirmā izdevuma sagatavošanā atbalstu sniedza:

Džūna Teborofa [June Taboroff] (ICOMOS Apvienotās Karalistes nodaļa);
Morīna Tibo [Maureen Thibault] (ICOMOS starptautiskais sekretariāts),
bet pārstatītā izdevuma sagatavošanā:
Grelans Rurks un Benedikta Selfslāga (red.);
Dominiks Šneiders [Dominique Schneider] un Floransa Babika [Florence Babics] sniedza atbalstu franču redakcijas sagatavošanā;
Lisila Smirnova [Lucile Smirnov] (ICOMOS starptautiskais sekretariāts).

Eiropas Komisijas atbalsts šīs publikācijas sagatavošanā nav apstiprinājums saturam, kas atspoguļo tikai autoru uzskatus, un Komisija nevar būt atbildīga par tajā ietvertās informācijas izmantošanu.

Izdevis: ICOMOS starptautiskais sekretariāts

Noformējums un izkārtojums: Vanesa Parī [Vanessa Paris]

Fotoattēls, fotoattēls uz vāka: Parīzes Dievmātes katedrāle, 2019. gada aprīlis.

© Davids Bords [David Bordes]/DRAC, Ildefransa

Dokumenta tulkojumu atbalstījusi Latvijas Republikas Kultūras ministrija.

ICOMOS

Starptautiskā pieminekļu un ievērojamu vietu aizsardzības padome

11 rue du Séminaire de Conflans

94220 Charenton-le-Pont

Francija

Tālr.: +33 (0)1 41 94 17 59

secretariat[at]icomos.org

www.icomos.org

ISBN 978-2-918086-76-5 (e-grāmata)

© ICOMOS 2022

Saturs

KOPSAVILKUMS	5
GALVENIE IETEIKUMI	7
1 Ievads	13
2 Bažas par kvalitāti pasākumos, kas ietekmē kultūras mantojumu	19
2-1 Pārskats. Definīcijas un apsvērumi	19
2-2 Principi un standarti	22
2-3 Kvalitātes principu uzlabošana strauji mainīgajā pasaulē	28
3 Kvalitātes nodrošināšana pasākumos, kas ietekmē kultūras mantojumu	31
3-1 Plānošana ES un valsts līmenī	32
3-2 Projektu apraksti un konkursi	34
3-3 Projekta izstrāde	37
3-4 Iepirkums	40
3-5 Īstenošana	43
3-6 Uzraudzība un novērtēšana	45
4 Kvalitāti veicinošu elementu stiprināšana	47
4-1 Pārvaldība	47
4-2 Riska novērtējums un riska mazināšanas pasākumi	49
4-3 Pētniecība	51
4-4 Izglītība un apmācība	54
4-5 Apbalvojums par kvalitāti	55
ATLASES KRITĒRIJIPROJEKTIEM, KAS VAR IETEKMĒT KULTŪRAS MANTOJUMU	57
Atsauces	63
Jaunākie ES dokumenti, kas saistīti ar kultūras mantojumu	63
Starptautiskie normatīvie dokumenti, kas saistīti ar kultūras mantojumu	66
Papildu atsauces, kas attiecas uz dažām īpašām apakštēmām	70

**“(…) ja jūs nevarat atļauties marmoru,
izmantojiet oolītu kaļķakmeni, bet no labākajām iegulām;
un ja nevarat atļauties akmeni, izmantojiet ķieģeļus,
bet pašus labākos, vienmēr dodot priekšroku tam,
kas ir labs no zemākas kategorijas darba vai materiāliem,
nevis tam, kas ir slikts no augstākas kategorijas,
jo tas ir ne tikai veids, kā uzlabot visus darbus
un labāk izmantot visus materiālus,
bet ir arī godīgāka un neviltota rīcība un atbilst
citiem taisnīgiem, godīgiem un vīrišķīgiem principiem (…)”**

John Ruskin, *The Seven Lamps of Architecture – The Lamp of sacrifice*,
London: Smith, Elder, and Co., 1849, p. 20.

KOPSAVILKUMS

Šā *kvalitātes principu* dokumenta izstrādes pamatā ir darbs, ko veica ekspertu grupa, kuru Starptautiskā pieminekļu un ievērojamu vietu aizsardzības padome (ICOMOS) Eiropas Komisijas uzdevumā sapulcēja saistībā ar Eiropas kultūras mantojumam veltītā 2018. gada Eiropas Savienības (ES) pamata iniciatīvu *Cherishing heritage: developing quality standards for EU-funded projects that have the potential to impact on cultural heritage* [Lolojot mantojumu. Kvalitātes standartu izstrāde tiem ES finansētajiem projektiem, kuri var ietekmēt kultūras mantojumu].

Dokumenta galvenais mērķis ir sniegt norādes par kvalitātes principiem visām ieinteresētajām personām, kuras tieši vai netieši piedalās ES finansētos pasākumos, kas varētu ietekmēt kultūras mantojumu, galvenokārt būvēto kultūras mantojumu un kultūrainavas. Ieinteresēto personu vidū ir Eiropas iestādes, vadošās iestādes, starptautiskās organizācijas, pilsoniskā sabiedrība un vietējās kopienas, privātais sektors un eksperti.

Šajā dokumentā galvenā uzmanība ir vērsta uz centrālo kvalitātes jautājumu, sniedzot kopsavilkumu par pamatjēdzieniem, starptautiskajām hartām, Eiropas un starptautiskajām konvencijām un standartiem, kā arī izmaiņām izpratnē par kultūras mantojuma saglabāšanu un šīs saglabāšanas praksē. Tajā ir aprakstīti ieguvumi, kas kvalitātes principu piemērošanas rezultātā tiek panākti vides, kultūras, sociālajā un ekonomikas jomā.

Tā kā kultūras mantojuma atzišana par kopīgu vērtību un atbildību ir kvalitātes priekšnosacījums, tiek ierosināts pieņemt kvalitatīvus pasākumus, vairojot izpratni, kā arī stiprinot kultūras mantojuma saglabāšanas principu un standartu īstenošanu katrā šā cikla posmā no plānošanas līdz novērtēšanai.

Dokumentā ir atzīta nepieciešamība palielināt ļoti dažādo ieinteresēto personu kapacitāti. Ir norādītas galvenās jomas, kas saistītas ar plānošanu, izstrādi, īstenošanu, pārvaldību, riska novērtēšanu, pētniecību, izglītību un apmācību. Attiecībā uz katru tematu ir aprakstīti galvenie izpētes rezultāti un sniegti īpaši ieteikumi.

Galvenos ieteikumus var apkopot tā, kā tas redzams šajā tabulā. Dokumenta beigās ir piedāvāts *atlases kritēriju* kopums, kas ir palīgs lēmumu pieņēmējiem, lai viņi varētu novērtēt to projektu kvalitāti, kas var ietekmēt kultūras mantojumu.

Šā pārskatītā *kvalitātes principu* dokumenta izdevuma sagatavošanā tika izmantota atgriezeniskā saite, kas bija saņemta no partneriem un ieinteresētajām personām, jo īpaši pēc ekspertu sanāksmēm, kas notika Rumānijas un Vācijas ES prezidentūras laikā.

ICOMOS cer, ka ES iestādes, dalībvalstis un citas personas izmantos šos *kvalitātes principus* un *atlases kritērijus*, un ir apņēmusies atbalstīt šādus centienus.

GALVENIE IETEIKUMI

Principi un standarti

- 1 Visām ieinteresētajām personām, kas piedalās kultūras mantojuma saglabāšanā, jāievēro starptautiskās hartas un pamatnostādnes kultūras mantojuma jomā.
- 2 Ar kultūras mantojumu saistītajiem normatīvajiem dokumentiem un metodiskajiem norādījumiem, ko sagatavojusi UNESCO, Eiropas Padome, *ICOMOS*, *CEN* un citas kompetentas organizācijas, jābūt bez maksas pieejamiem internetā un e-publikācijās vai digitālajos rīkos.

Kvalitātes principu uzlabošana

- 3 Kultūras resursi jāizmanto cieņpilni, lai aizsargātu to nozīmi un vērtības un tie kļūtu par iedvesmu vietējām un kultūras mantojuma kopienām un nākamajām paaudzēm.
- 4 Kvalitātes priekšnosacījumam ir jābūt kultūras mantojuma atzišanai par kopīgu vērtību un atbildību. Ir jāsaprot, ka kultūras mantojuma saglabāšana ir ilgtermiņa ieguldījums sabiedrībai.
- 5 Novērtējot kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kopējās izmaksas un ieguvumus, jāaizsargā kultūras vērtības, kas jāņem vērā vismaz tikpat lielā mērā kā mantiskā vērtība.

Finansējuma plānošana es un valstu līmenī

- 6 Kultūras mantojuma saglabāšana jāiekļauj finansējuma plānošanā ES un valstu līmenī, nosakot tai tādu pašu prioritāti kā citiem mērķiem.
- 7 ES finansējuma plānošanas pasākumiem un finansēšanai kultūras mantojuma jomā jābalstās uz pamatotiem pētījumiem un analīzi.
- 8 Dalībvalstīm jāiesaista savas valsts kultūras mantojuma iestādes/pārvaldes jau no plānošanas/sarunu posma sākuma un visos turpmākajos posmos.
- 9 Valsts un reģionālā līmenī jābūt pieejamai informācijai par veiksmīgām programmām un projektiem, lai ES varētu veicināt paraugprakses apmaiņu dalībvalstu vidū.
- 10 Finansējamo projektu atlases prioritātēm ir jāatbilst *Eiropas kvalitātes principiem ES finansētiem pasākumiem, kuri var ietekmēt kultūras mantojumu*, un stratēģiskajām kultūras mantojuma aizsardzības politikas nostādnēm, un tām jābūt apstiprinātām valsts kultūras mantojuma iestādēs/pārvaldēs.

- 11 Jāapsver nelielu projektu finansēšana, kā arī divu posmu lēmumu pieņemšanas process lielāku projektu gadījumā.

Projektu apraksti un konkursi

- 12 Lai saglabātu kultūras mantojumu un ar to saistītās vērtības, projektu aprakstiem un konkursiem jāpastiprina tāda kultūras mantojuma saglabāšanas pieeja, saskaņā ar kuru piedāvājumi atbilst šā *kvalitātes principu dokumenta atlases kritērijiem*.
- 13 Aprakstos un konkursos jāpieprasa, ka piedāvājumos tiek ievērots kultūras mantojuma autentiskums tā materiālajā un nemateriālajā aspektā un kultūras resursa saglabāšana.
- 14 Aprakstos un konkursos jāiekļauj prasība par to, ka piedāvājumu riska analīzes sadaļā jāapraksta, kā tieši un netieši kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi ietekmēs kultūras mantojumu, un jāierosina riska mazināšanas pasākumi. Tajos jāizvirza arī prasība piedāvājumos iekļaut gan kultūras mantojuma saglabāšanas, uzturēšanas un ilgtermiņa uzraudzības plānu, gan uzņēmējdarbības plānu, jo īpaši attiecībā uz lieliem projektiem, kā arī paskaidrot iespējamus ieguvumus sabiedrībai.

Projektēšana

- 15 Projekta piedāvājumos jāizklāsta, kā arhitektūras risinājumā ir iekļauts esošais kultūras mantojuma statuss, vērtības un apstākļi, norādot visu ierosināto kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu iemeslus. Jāņem vērā arī potenciālie riski, problēmas un iespējas, kas identificētas saistībā ar projektu un tā īstenošanas apstākļiem.
- 16 Ja ir nepieciešami papildu elementi vai jaunas izmantošanas iespējas, projektam jānodrošina līdzsvars, harmonija un/vai kontrolēts dialogs starp kultūras mantojumu un jaunajiem elementiem, cienot pastāvošās vērtības.
- 17 Ja tiek apsvērtas jaunas funkcijas, tām jābūt saderīgām ar attiecīgo kultūrvēsturisko vietu, jāatbilst sabiedrības vajadzībām un jābūt ilgtspējīgām.
- 18 Projektos un plānošanā jāapzinās nepieciešamība pastāvīgi uzturēt un stiprināt vietējo kopienu spēju rūpēties par savu kultūras mantojumu.
- 19 ES finansētajos projektos jāievēro ES vērtības un līgumi. Rekonstrukciju* var finansēt tikai izņēmuma gadījumos, ciktāl projekts atbilst šā *kvalitātes principu dokumenta atlases kritērijiem*.

* Tulkotāja piezīme. Šajā gadījumā ar rekonstrukciju tiek saprasta zuduša objekta atjaunošana vēsturiskā veidolā.

Iepirkumi

- 20 Projekta finansējuma saņēmējiem īstenojot iepirkumu par darbu veikšanu, jāizmanto dubulto aplokšņu sistēma tehniskā un finanšu piedāvājuma atsevišķai izvērtēšanai, prioritāti piešķirot tehniskajam piedāvājumam.

Īstenošana

- 21 Īstenošanas posmā jāievēro *kvalitātes* principi.
- 22 Nepieciešams skaidri formulēt un saskaņot projekta īstenošanas plānu un vadības struktūru, paredzot darbību koriģēšanu un efektīvu resursu izmantošanu. Jāizmanto saderīgi materiāli un piesardzīgi un labi izmēģināti paņēmieni, kas pamatoti ar zinātniskiem datiem un pierādīti ar pieredzi. Ir jāiekļauj uzkrājums neparedzētiem izdevumiem saistībā ar jebkādam papildu vajadzībām (piemēram, pētniecību vai materiālu pārbaudi).
- 23 Visu projekta dalībnieku vajadzībām jāizveido īpaši saziņas kanāli. Šim nolūkam varētu iecelt īpašu pārstāvi kultūras mantojuma saglabāšanas darbu jautājumos.
- 24 Īstenošanas process pilnībā jādokumentē un šī dokumentācija jāarhivē, kā arī jādara pieejama turpmākai izmantošanai.

Uzraudzība un novērtēšana

- 25 Kopā ar kultūras mantojuma ekspertiem jāveic neatkarīgs projekta beigu novērtējums, kura ietvaros jāpārbauda kultūras, tehniskie, sociālie, ekonomikas un vides rezultāti un ietekme uz vietējām kopienām. Nelielu mazbudžeta projektu gadījumā jāapsver mazāk sarežģīta izvērtēšanas pieeja. *Kvalitātes principu* neievērošanas gadījumā jāveic koriģējošas darbības.
- 26 Uzraudzība jāveic ar regulāriem starplaikiem. Ilgtermiņa novērtējums attiecībā uz ilgtspējīgu pārvaldību un uzturēšanu jāveic pēc tam, kad kopš projekta pabeigšanas ir pagājis pieņemams laikposms.
- 27 Attiecīgajos procesa posmos jāpiešķir pietiekami resursi neatkarīgai izvērtēšanai, ko veic kultūras mantojuma jomā īpaši kompetenti eksperti.

Pārvaldība

- 28 ES finansētām iniciatīvām kultūras mantojuma jomā jāveicina pilsoniskās sabiedrības un kopienas līdzdalība.
- 29 Finansējuma piešķiršanas nosacījumiem jāsekmē kultūras mantojuma projektu finansēšana, un tajos jāņem vērā šo projektu īpatnības.

Riska novērtējums un riska mazināšanas pasākumi

- 30 Eiropas Komisijai un dalībvalstīm jāveic izpēti un jāierosina pielāgota riska vadības politika kultūras mantojuma projektiem un tiem projektiem, kas ietekmē kultūras mantojumu, jo vispusīgs riska novērtējums ir būtisks veiksmīgiem kultūras mantojuma projektiem.

Pētniecība

- 31 Jāpalielina tehniskais, administratīvais un finansiālais atbalsts integrētai pētniecības politikai un kopīgu programmu izstrādei kultūras mantojuma jomā Eiropā, jo tas palīdzētu veidot konceptuālu priekšstatu par kultūras mantojuma Eiropas dimensiju. Jāveic pētījumi par kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu finansējumu un tā ietekmi uz kvalitāti. Sinerģijas veidošana ar citām ES finansētajām programmām varētu radīt būtisku sociālo un ekonomisko labumu.
- 32 Jāatvēl finansējums pētījumu veikšanai gan makrolīmenī (tendences un ietekme), gan mikrolīmenī (gadījumu izpēti un labas prakses salīdzināšana), lai atbalstītu plānošanas procesu ES, valsts un reģionālā līmenī un sniegtu nepieciešamo pamatinformāciju pirms jebkura projekta uzsākšanas.
- 33 Jāizstrādā starpnozaru pētniecības programmas un jāuzlabo zināšanu nodošana no sociālo un humanitāro zinātņu jomas, iekļaujot pētījumus par līdzdalības plānošanu, integrētu kultūras mantojuma apsaimniekošanu un uz viedajām tehnoloģijām balstītu līdzekļu izstrādi. ES pētniecības programmās jāpieprasa, ka ar kultūras mantojumu saistītu pētījumu rezultāti ir pieejami kultūras mantojuma jomas speciālistiem, jo īpaši izmantojot brīvas piekļuves krātuves, piemēram, ICOMOS atklāto arhīvu.
- 34 Eiropas pētījumiem par kultūras mantojuma aizsardzību jānodrošina piemēroti finansēšanas instrumenti arī nelieliem projektiem.
- 35 Gaidāmajai programmas *Apvārsnis 2020* sociālajai platformai par ietekmes izvērtēšanu un kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kvalitāti Eiropas vēsturiskajā vidē un kultūras mantojuma vietās jāpamatojas uz šā *kvalitātes principu* dokumenta rezultātiem.

Izglītība un apmācība

- 36 Izglītības un apmācības kursiem, iniciatīvām un programmām kultūras mantojuma jomā jāatbilst attiecīgajiem starptautiskajiem normatīvajiem dokumentiem un pamatnostādņēm, kā arī nepieciešams regulāri atjaunināt mācību programmas, lai tās neatpaliktu no tehniskās attīstības un inovācijām.

- 37 Ciktāl tas ir praktiski iespējams, ES finansētajos kultūras mantojuma projektos jāparedz apmācība mantojuma saglabāšanas jomā vai arī kvalifikācijas celšanas sistēmas projekta aprakstā un konkursa laikā.
- 38 Informācijas sistēma par nozīmīgākajām Eiropas izglītības un mācību iestādēm un organizācijām un to kursiem, iniciatīvām un programmām kultūras mantojuma nozarē būtu noderīga, ja to regulāri atjauninātu.
- 39 Iestādēm un iniciatīvām, kas izglīto un/vai apmāca personas, kuras strādās saistībā ar saglabāšanas jautājumiem (piemēram, pilsētplānotājus, inženierus, arhitektus, ainavu arhitektus, interjera dizainerus un amatniekus), to galvenajās mācību programmās jāiekļauj saglabāšana. Izpratnei par kultūras mantojumu jābūt jebkuras izglītības programmas sastāvdaļai visos līmeņos.

Apbalvojums par kvalitāti

- 40 Eiropas Komisijai jāizvērtē iespējas sinerģijā ar jau esošajām sistēmām un balvām izveidot īpašu Eiropas apbalvojumu par kvalitatīviem ES finansētiem pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu.

1 Ievads

Eiropas kultūras mantojums ir resurss sabiedrībai, jo tiek saglabātas un nākamajām pasaules paaudzēm nodotas daudzās un dažādās kultūras vērtības.

1 CHCfE Consortium, Cultural Heritage Counts for Europe, 2015. Pieejams tīmekļa vietnē: <http://blogs.enactc.org/culturalheritagecountsforeurope/outcomes/>.

2 Komisijas dienestu darba dokuments, SWD(2018) 491 galīgā redakcija, Eiropas Rīcības pamatprincipi kultūras mantojuma jomā. Pieejams tīmekļa vietnē: https://ec.europa.eu/culture/content/european-framework-action-cultural-heritage_en

3 Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, ko Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja pasludināja Parīzē, 1948. gada 10. decembrī. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

Eiropas līmeņa analīze¹ ir sniegusi pierādījumus par labumu, ko ieguldījumi kultūras mantojumā sniedz daudzās politikas jomās, pozitīvi ietekmējot nodarbinātību, ilgtspējīgu attīstību, identitāti, reģionu pievilcību, radošumu un inovācijas, tūrisma, dzīves kvalitāti, izglītību un mūžizglītību, kā arī sociālo kohēziju. *Eiropas Rīcības pamatprincipos kultūras mantojuma jomā*² ir uzsvērta nepieciešamība pieņemt holistisku un integrētu pieeju politikas veidošanai attiecībā uz kultūras mantojumu, visās politikas nostādnēs, programmās un rīcībās iekļaujot rūpes par kultūras mantojumu un tā aizsardzību, interpretāciju un pienācīgu izmantošanu un tādējādi sniedzot ieguvumus četrās ilgtspējīgas attīstības jomās – ekonomikā, kultūrā, sabiedrībā un vides aizsardzībā. Šāda pieeja ir saskaņā ar *Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju*³ un ES vērtībām, kas nostiprinātas līgumos.

Kultūras mantojums jāsaprot tā plašākajā nozīmē, kas ietver gan materiālo dimensiju (no atsevišķas ēkas līdz kultūrainavai), gan nemateriālo dimensiju (no vietas noskaņas līdz praksēm).

Atbilstoši UNESCO un ICOMOS izpratnei par materiālo kultūras mantojumu, konservācija aplūkota kā visaptverošs termins, kas ietver saglabāšanu, konservāciju, atjaunošanu, (atkārtotu) izmantošanu, interpretāciju un apsaimniekošanu.

Kultūras mantojumam “ir pašam sava vērtība” – šis mantojums nav tikai materiāls, jo tajā iemiesoti ideāli, jēga, atmiņas, tradīcijas, spējas un vērtības, kas ir kopīgs atceres, izpratnes, īpatnību, dialoga, kohēzijas un radošuma avots gan Eiropai, gan visai pasaulei.

Kultūras mantojums eiropiešiem ir svarīgs: vairāk nekā 80 % uzskata, ka tas ir nozīmīgs gan viņiem personīgi, gan vietējai kopienai, reģionam un valstij⁴. Gandrīz trīs ceturtdaļas eiropiešu domā, ka valsts iestādēm būtu jāpiešķir vairāk līdzekļu Eiropas kultūras mantojumam⁵, un liela daļa domā, ka valstu iestādēm, ES un vietējām un reģionālajām iestādēm būtu jādara vairāk, lai aizsargātu Eiropas kultūras mantojumu.

Eiropas Savienība atbalsta kultūras mantojuma saglabāšanu⁶. Tās programmu un rīcības mērķis ir nodrošināt līdzsvarotu attīstību, vienlaikus ievērojot nacionālās, reģionālās un vietējās kultūras daudzveidību un unikālītāti. Kultūras mantojuma loma ilgtspējīgā attīstībā ir plaši atzīta. Šā iemesla dēļ kultūras mantojuma nozarei atbalstu paredz daudzas tādas ES politikas nozares un rīcības, kas nav tieši saistītas ar kultūru, piemēram, tās, kas saistītas ar reģionu un pilsētu attīstību, sociālo kohēziju, lauksaimniecību, jūrlietām, vides aizsardzību, tūrismu, transportu, izglītību, katastrofu riska pārvaldību, digitālo programmu, pētniecību un inovācijām⁷.

Pasludinot 2018. gadu par Eiropas kultūras mantojuma gadu, radās iespēja pievērst sabiedrības uzmanību daudziem veiksmīgiem ES finansētiem pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu. Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) 2014.–2020. gada programmās aptuveni 6 miljardi eiro bija atvēlēti ieguldījumiem kultūras, kultūras mantojuma un radošo nozaru attīstīšanai un popularizēšanai. Kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi ir dažādi – sākot ar pamestu ciemu atjaunošanu⁸ līdz vēsturisko pilsētu restaurācijai un fiziskā un kultūras mantojuma vietu pieejamības uzlabošanai. ES programma *INTERREG* atbalsta tos pārrobežu, starpreģionu un sadarbības projektus, kuros uzmanības centrā ir kultūras mantojums. Ieguldījums kultūras mantojumā ir viena no visplašāk apspriestajām tēmām Eiropas teritoriālās sadarbības projektos⁹.

4 European Commission, Special Eurobarometer 466 on Europeans and cultural heritage, 2017. Pieejams tīmekļa vietnē: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2150_88_1_466_ENG.

5 Op. cit.: valstu iestādes (46 %), ES (40 %) un vietējās un reģionālās iestādes (39 %).

6 Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. panta 3. punktā ir noteikts, ka Savienībai ir jārespektē sava lielā kultūru un valodu daudzveidība un jānodrošina Eiropas kultūras mantojuma aizsardzība un sekmēšana. Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 167. pants Savienībai uzliek pienākumu veicināt dalībvalstu kultūru uzplaukumu, respektējot to nacionālās un reģionālās atšķirības un vienlaikus pievēršot uzmanību kopīgajam kultūras mantojumam. Savienības darbības mērķis ir veicināt dalībvalstu sadarbību un vajadzības gadījumā atbalstīt un papildināt to rīcību, cita starpā zināšanu par Eiropas tautu kultūru un vēsturi uzlabošanas un popularizēšanas, kā arī Eiropas nozīmes kultūras mantojuma glabāšanas un sargāšanas jomā.

7 European Commission, Mapping of Cultural Heritage Actions in European Union policies, Programmes and Activities, August 2017. Pieejams tīmekļa vietnē: https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/2014-heritage-mapping_en.pdf.

8 Papildus skat. informāciju par Eiropas Komisijas REGIOSTARS apbalvojumiem tīmekļa vietnē: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/regio-stars-awards/#4.

9 Interact Programme, Connecting Cultures, Connected Citizens, 2018. Pieejams tīmekļa vietnē: <http://www.interact-eu.net/library/e-book-connecting-cultures-connected-citizens/pageflip>.

10 Eiropas Parlamenta 2015. gada 8. septembra rezolūcija par virzību uz integrētu pieeju Eiropas kultūras mantojumam (2014/2149(INI), P8_TA(2015)0293). Pieejama tīmekļa vietnē: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0293_EN.html.

11 Padomes secinājumi par nepieciešamību kultūras mantojumu izvirzīt priekšplānā dažādās politikas jomās Eiropas Savienībā (2018/C196/05). Pieejami tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0608\(02\)&rid=3](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0608(02)&rid=3)

Tomēr ieguldījumi, piemēram, infrastruktūrā, lauku un pilsētu attīstībā, kā arī ieguves un enerģētikas nozarē var apdraudēt kultūras mantojumu, ja netiek pienācīgi izvērtēta ietekme uz to un netiek veikti pasākumi šīs ietekmes mazināšanai. Mēģinot piešķirt mantojumam jaunu dzīvi, var netikt pievērsta pietiekama uzmanība autentiskuma un rekonstrukcijas jautājumiem, tādējādi iznīcinot gadsimtiem ilgu vēsturi un kultūras vērtības. Pārmērīgs tūrisma spiediens, nepareizi vadīts tūrisms un ar tūrisma saistīta attīstība var apdraudēt kultūras objekta un vietas fizisko būtību, integritāti un nozīmīgās īpašības. Lai nodrošinātu šā neatjaunojamā resursa dzīvotspēju Eiropas ekonomikā, kultūrā, sabiedrībā un vidē, ir ļoti svarīgi atrast līdzsvaru starp kultūras mantojuma aizsardzību un saglabāšanu, no vienas puses, un dinamiskām pieejām cieņpilnai un saderīgai (atkārtotai) kultūras mantojuma lietošanai un apsaimniekošanai, no otras puses.

Tādējādi ilgtermiņa mērķis ir panākt, lai visiem tiem ES finansētajiem projektiem, kas tieši vai netieši ir saistīti ar kultūras mantojumu, tiktu veikts ietekmes novērtējums nolūkā nodrošināt kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kvalitāti. Lai sekmētu šā mērķa sasniegšanu, ES jāsaģatavo metodisko norādījumu apkopojums un jāiesaista atbilstošās iestādes ietekmes novērtējuma veicināšanā.

To atzina Eiropas Parlaments, kas savā 2015. gada septembra rezolūcijā mudināja Komisiju *pamatnostādnēs par nākamās paaudzes kultūras mantojuma struktūrfondiem iekļaut obligātu kvalitātes kontroles sistēmu, kas piemērojama visā projekta dzīves ciklā*¹⁰. ES Padome turklāt aicināja Komisiju, *plānojot, īstenojot un izvērtējot ES politikas nostādnes, arī turpmāk ņemt vērā to tiešo un netiešo ietekmi uz Eiropas kultūras mantojuma uzlabošanu, saglabāšanu un aizsardzību un jo īpaši uz vajadzību pēc pamatnostādnēm par kvalitāti, lai nodrošinātu, ka ES ieguldījums nekaitē kultūras mantojuma vērtībām un nemazina tās*¹¹.

Par šo Kvalitātes principu dokumentu

Šis dokuments ir izveidots, pamatojoties uz darbu, ko veica ekspertu grupa, kuru ICOMOS izveidoja Eiropas Komisijas (EK) uzdevumā un saistībā ar Eiropas pamatiniciatīvu *Lolojot mantojumu*, kas tika uzsākta saistībā ar 2018. gadu, kurš bija pasludināts par Eiropas kultūras mantojuma gadu¹². Tajā ir ņemtas vērā arī diskusijas, kas risinājās seminārā Parīzē 2018. gada maijā, kurā piedalījās eksperti un lēmumu pieņēmēji un kura laikā tika minēti piemēri, lai norādītu gan uz veiksmes faktoriem, gan vājiem posmiem pasākumos, kas ietekmē kultūras mantojumu. Lai sāktu sabiedriskās diskusijas par šo jautājumu, šajā dokumentā papildus ir aplūkotas arī piezīmes un ierosinājumi, kas tika saņemti pēc konferences *Lolojot mantojumu*, kura notika 2018. gada novembrī Venēcijā¹³.

Pārskatītajā *kvalitātes principu* izdevumā ir atspoguļota atgriezeniskā saite, kas bija saņemta pēc ekspertu sanāksmēm Rumānijas un Vācijas ES prezidentūras laikā¹⁴. Pamatprincipi un vēstījumi nav mainījušies, bet ir padarītas skaidrākas norādes par pieejamību, cilvēktiesībām, reģionālo daudzveidību un amatniecību. Ieteikumi tika pārskatīti, un tie ieteikumi, kas saistīti ar pētniecību, izglītību un apmācību, ir precizēti.

Pēc šā ievada 2. sadaļā ir aplūkoti galvenie jēdzieni, principi un pieejas un sniegts to jau spēkā esošo standartu kopsavilkums, kas saistīti ar kultūras mantojuma saglabāšanas, atjaunošanas, (atkārtotas) lietošanas un uzlabošanas kvalitāti. 3. sadaļā ir apskatīts, kā ES finansētajos projektos no to sākšanas līdz pabeigšanai (tiek dēvēts arī par “projekta dzīves ciklu”) var īstenot *kvalitātes principus* attiecībā uz pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu. 4. sadaļā ir identificēti ārējie faktori, kas var ietekmēt kvalitāti, proti, pārvaldība,

12 Sikāku informāciju par 10 pamatiniciatīvām skat. tīmekļa vietnē: https://europa.eu/cultural-heritage/node/683_en.html.

13 Cherishing heritage – Quality principles for intervention on cultural heritage, Thursday 22 November – Friday 23 November 2018, Auditorium Santa Margherita, Dorsoduro 3689 - 3012 3 Venice, Italy.

14 European Heritage: Shared experience and regional specificities, 10 April – 13 April 2019, Sighişoara, Mureş County, Romania (pieejams tīmekļa vietnē: https://patrimoni.ro/images/conferinta-Sighisoara/RO-PRES_EH_Concept-Note_EN.pdf), un Promoting Europe's Cultural Heritage and Cultural Diversity Who? How? With whom?, ekspertu uzklaušana tiešsaistē, no pirmdienas, 2020. gada 13. jūlija, līdz otrdienai, 14. jūlijam (pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.eu2020.de/eu2020-en/events/-/2354184>).

15 Saskaņā ar Eiropas Komisijas teikto vadošā iestāde var būt valsts ministrija, reģionālā iestāde, vietējā padome vai cita valsts vai privāta struktūra, ko ir izvirzījusi un apstiprinājusi dalībvalsts. Eiropas Komisijas ES reģionu un pilsētu attīstība, terminu skaidrojums, pieejams tīmekļa vietnē: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/m/managing-authority.

16 Eiropas Kopienu Revīzijas palāta, Īpašais ziņojums Nr. 08/2020, ES ieguldījumi kultūras objektos: jautājums, kas pelnījis lielāku vērību un koordināciju. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/DocItem.aspx?did=53376>.

17 Padomes secinājumi par Eiropas Revīzijas palātas Īpašo ziņojumu Nr. 08/2020, kas pieņemti 2020. gada 29. jūnijā. Pieejami tīmekļa vietnē: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9251-2020-INIT/en/pdf>.

riska novērtēšana, pētniecība, izglītība un apmācība, kā arī apbalvojumi par kvalitāti.

Visbeidzot atlases kritērijos ir sniegti norādījumi par kvalitātes principiem tām ieinteresētajām personām, kuras tieši vai netieši piedalās ES finansēta kultūras mantojuma saglabāšanā un apsaimniekošanā (t. i., Eiropas iestādēm, vadošajām iestādēm¹⁵, pilsoniskajai sabiedrībai un vietējām kopienām, privātajam sektoram un ekspertiem).

Ja tiktu pieņemts Eiropas Kopienu Revīzijas palātas īpašais ziņojums par ES ieguldījumiem kultūras vietās¹⁶, tas uzlabotu arī to ES finansēto pasākumu kvalitāti, kas ietekmē kultūras mantojumu. Padomes 2020. gada 29. jūnijā pieņemtie secinājumi ir pirmais solis¹⁷.

ICOMOS cer, ka ES iestādes, dalībvalstis un citas personas izmantos *kvalitātes principus* un *atlases kritērijus*, un ir apņēmusies atbalstīt šādus centienus.

2 Bažas par kvalitāti pasākumos, kas ietekmē kultūras mantojumu

Šajā sadaļā ir sniegts pamatjēdzienu, Eiropas un starptautisko konvenciju un hartu kopsavilkums, kā arī pārskats par izmaiņām kultūras mantojuma saglabāšanas izpratnē un praksē.

2-1 Pārskats: definīcijas un apsvērumi

¹⁸ Kembridžas vārdnīcā ir sniegtas šādas "kvalitātes" definīcijas: "cik labs vai slikts kaut kas ir", "augstas prasības" un "kaut kā izcilības pakāpe, bieži vien augsta". Cambridge Dictionary, Cambridge: Cambridge University Press, 2019. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/quality>. Vārdnīcā Larousse Dictionary (2020) sniegtas šādas definīcijas: "ce qui rend quelque chose supérieur à la moyenne", "chacun des aspects positifs de quelque chose qui font qu'il correspond au mieux à ce qu'on en attend" un "trait de caractère, manière de faire, d'être que l'on juge positivement". Pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>.

Ir būtiski un grūti definēt "kvalitāti"¹⁸ pasākumos, kas ietekmē kultūras mantojumu.

Apņemšanās nodrošināt to pasākumu kvalitāti, kas ietekmē kultūras mantojumu, kultūras mantojuma jomā ir sena. Kvalitātes veicinātāji bieži vien ir un bija praktizējošie speciālisti – amatnieki, arhitekti, inženieri, kā arī uz vērtību orientēti īpašnieki, iestādes, valsts struktūras u. c. Īpaši kopš deviņpadsmitā gadsimta beigām liela uzmanība tiek pievērsta kvalitātes jautājumiem vēsturisko pieminekļu un arheoloģisko vietu saglabāšanā. Vairāk nekā gadsimtu vēlāk pasākumu, kas ietekmē kultūras mantojumu, kvalitātes definēšanas nolūkā arhitektoniskos un tehniskos jautājumus skata ne tikai atsevišķu ēku līmenī, bet ņem vērā jau plašākus vides, kultūras, sociālos un ekonomiskos apsvērumus par vietām un to vidi.

Attiecībā uz materiālo mantojumu kvalitāte nav atkarīga tikai no īstenotajiem pasākumiem, bet arī no izvirzītajiem priekšnoteikumiem, procedūru pārredzamības, projekta izstrādes posmiem un projekta dokumentēšanas. Tas ir atkarīgs arī no tā, cik pilnīga, padziļināta, detalizēta

un preciza ir informācija, kā arī no jebkuru īstenoto pasākumu priekšlikuma tehniskajām specifikācijām un ekonomiskajiem rādītājiem, kā arī no lēmumu pieņemšanas procesu pastāvīgas uzraudzības.

Tikpat kritiski svarīgi ir arī procesi, kas ir kvalitatīvu kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu pamatā. Parasti tā ir provizoriska – un pēc tam vispusīga – kultūras mantojuma objekta un tā konteksta analīze un diagnoze. Šajā priekšizpētē nosaka skaidrus un reālistiskus projekta mērķus, potenciālās vērtības dažādām ieinteresētajām personām un vietējās kopienas grupām, un vajadzības gadījumā Eiropas kohēzijai, norāda, kādi faktori apdraud kultūras mantojuma esošo stāvokli un veicina stāvokļa pasliktināšanās procesus, nosaka kultūras mantojuma jutību pret izmaiņām, nezaudējot kultūras vērtības, iekļauj sabiedriskās apspriešanas plānu, interpretē un raksturo projekta nozīmīgumu, formulē kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu ekonomisko pamatojumu, nosaka finansiālo un ekonomisko ilgtspējību, definē ilgtspējības un pieejamības principus un izstrādā juridiskus un normatīvus norādījumus. Pēc priekšizpētes izstrādā izvērstu kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu plānu, atlasa nepieciešamās prasmes, veic riska novērtējumu un izstrādā apsaimniekošanas plānu un uzraudzības un izvērtēšanas sistēmu. Ļoti svarīgi kvalitātes faktori ir arī finansējamo projektu atlases pārredzamība, kā arī uzraudzības un novērtēšanas procedūru izstrāde.

Viens no svarīgajiem dokumentiem, kuru mērķis ir noteikt starptautiskos principus, ir *Venēcijas Starptautiskā pieminekļu un vēsturisko vietu konservācijas un restaurācijas harta* (1964), kura bija adresēta ekspertiem un kurā galvenokārt ir noteikti pamatjēdzieni un pieejas kultūras mantojuma saglabāšanai un atjaunošanai (piemēram, pieminekļu autentiskuma, oriģinalitātes, kultūras nozīmības un lietojuma definīcija).

19 Informācija par ICOMOS iniciatīvu Our Common Dignity [Mūsu kopīgā cieņa] ir pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.icomos.org/en/focus/our-common-dignity-initiative-rights-based-approach/57947-our-common-dignity-initiative-rights-based-approach>.

20 Neatkarīgās ekspertes ziņojums par kultūras tiesībām, Farida Šahīda, Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja, 2011 (A/HRC/17/38). Pieejams tīmekļa vietnē: <https://undocs.org/en/A/HRC/17/38>.

21 Līgums par Eiropas Savienības darbību, 191. panta 2. punkts (LESD). Pieejams tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=FR#d1e5075-47-1>

22 Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai, Eiropas Padomes līgumu sērija, Nr. 199. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://rm.coe.int/1680083746>

Citās hartās un dokumentos ir pievienoti sīki izstrādāti un diferencēti kvalitātes principu aspekti. Daži jēdzieni, uz kuru pamata ir izstrādāti kvalitātes principi, piemēram, cieņa pret kultūras daudzveidību vai tiesības piekļūt kultūras mantojumam¹⁹, piedalīties tajā, baudīt to un sniegt tajā savu ieguldījumu, ir saistīti ar cilvēktiesībām un uz tiesībām pamatotām pieejām²⁰. Citi jēdzieni, piemēram, nākamo paaudžu tiesības, tiesības piekļūt informācijai, preventīvās darbības un piesardzības principi²¹ un princips “maksā piesārņotājs”, kultūras mantojuma jomai ir kopīgi ar vides nozari.

Saskaņā ar mūsdienu domāšanu par kultūras mantojuma ietekmējošu pasākumu kvalitāti tiek atzīts, ka:

- katrai ieinteresētajai personai (pilsoņiem, sabiedrībai, brīvprātīgajiem un privātajam sektoram, politiķiem un speciālistiem kultūras mantojuma jomā) ir savs viedoklis par kvalitāti;
- kvalitāte ir relatīvs un subjektīvs jēdziens, kas var būt atkarīgs no atsevišķas personas vai kopienas redzes punkta, vietējā vai plašāka konteksta, vēsturiskās un ģeogrāfiskās atrašanās vietas, kultūras resursa un plānoto kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu mērķiem;
- lai sasniegtu augstu kvalitātes līmeni, ir ļoti svarīgi, ka starp ieinteresētajām personām veidojas dialogs par ierosinātajiem kultūras mantojumu ietekmējošajiem pasākumiem, to nozīmi dažādām ieinteresētajām personām un kopienas grupām, kā arī par paša kultūras mantojuma termina nozīmi. Tālab ir nepieciešams, lai visa informācija par ES finansētajiem projektiem sabiedrībai ir pieejama projektu plānošanas posmā un pirms to apstiprināšanas kompetentajā iestādē.

Lai kultūras mantojuma politikas nostādņu centrā būtu kopienas, kā tas ierosināts Faru Konvencijā, *Eiropas Padomes Vispārējā konvencijā par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai* (2005)²² un UNESCO *leteikumā par vēsturisko pilsētas ainavu* (2011), ir

nepieciešama integrēta un līdzdalību veicinoša pieeja kultūras mantojuma aizsardzībai, interpretēšanai un apsaimniekošanai. Šādā veidā tiek paaugstināta vēlāmā minimālā kvalitāte kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu plānošanā un īstenošanā kultūras mantojuma jomā.

Jebkurā gadījumā kvalitāti saistībā ar kultūras mantojumu var uzskatīt par daudzdimensionālu jēdzienu, kam ir vērtība vides, kultūras, sociālajā un ekonomikas jomā. Kultūras daudzveidības un iekļaušanas jēdzieni un izpratne par nemateriālo kultūras mantojumu palielina būtiskas izredzes noteikt turpmākās darbības un pasākumus, kas ietekmē kultūras mantojumu.

2-2 Principi un standarti

Ar kvalitāti saistīto pamatprincipu kopums kultūras mantojuma nozarē ir vispārpieņemts starptautiskā līmenī. Nākamajā sadaļā (un atsaucēs) tie isumā tiek atgādināti, lai izveidotu kopīgu pamatu diskusijām.

Kopīgo principu pamatā ir kopīgas vērtības

Jau 1931. gadā Atēnu secinājumos²³ tika noteikti kopīgi principi kultūras mantojuma saglabāšanai. Pirmās diskusijas par kultūras mantojuma saglabāšanas un uzturēšanas pamatprincipiem sakņojas apziņā, ka cilvēcei ir kopīgas vērtības, kuras tiek uzskatītas par “kopīgu mantojumu”, ka mūsu vēsturiskā vide atspoguļo tautu vēsturi un tradīcijas un ka kultūras mantojuma nodošana nākamajām paaudzēm ir kopīgs pienākums. Pēc Otrā pasaules kara šīs kopīgās vērtības un jēdzieni tika nostiprināti Apvienoto Nāciju Organizācijas, UNESCO, Eiropas Padomes un mūsdienu Eiropas Savienības institucionālo priekšteču konvencijās un dibināšanas līgumos.

23 Atēnu Harta par vēstures pieminekļu atjaunošanu, kas pieņemta Pirmajā starptautiskajā arhitektu un tehnisko speciālistu kongresā vēsturisko pieminekļu jautājumos Atēnās, 1931. gadā. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>.

24 Līguma par Eiropas Savienību 3. pants.

25 Līguma par Eiropas Savienību 3. pants.

26 Līguma par Eiropas Savienību 5. pants; Līguma par Eiropas Savienību 2. protokols.

27 Līguma par Eiropas Savienību 5. pants, Līguma par Eiropas Savienību 2. protokols.

28 Līguma par Eiropas Savienības darbību 167. pants.

29 Līguma par Eiropas Savienības darbību 191. pants.

30 Skat. atsaucis.

ES līgumi

ES mērķis ir vides kvalitātes augsta līmeņa aizsardzība un tās uzlabošana. Tā respektē kultūru daudzveidību un nodrošina Eiropas kultūras mantojuma aizsardzību un sekmēšanu²⁴. ES atbalsta ilgtspējīgas attīstības²⁵, cilvēces mantojuma, nākamo paaudžu tiesību un kopīga pienākuma jēdzienu²⁶. Šie jēdzieni ir šā dokumenta pamats.

Tā kā kultūras mantojums ir dalībvalstu primārās kompetences joma, ES var tikai veicināt dalībvalstu sadarbību un vajadzības gadījumā atbalstīt un papildināt to darbības Eiropas nozīmes kultūras mantojuma saglabāšanas un aizsardzības jomā. Tāpēc ir jāapsver principi, uz kuru pamata būtu jāizstrādā Eiropas finansētie kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi. Līgumos ir sniegti daži norādījumi: ievērojot mērķi cienīt kultūras daudzveidību un aizsargāt un sekmēt Eiropas kultūras mantojumu, tiek piemēroti subsidiaritātes, proporcionalitātes un integrētās pieejas²⁷ principi²⁸. Saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības jēdzienu vēsturiskā vide ir galvenais attīstības resurss un iedvesmas avots. Principi, ka rīcības pamatā jābūt piesardzīgajai pieejai, ka jāveic profilaktiski pasākumi un ka videi nodarītais kaitējums prioritārā kārtā jāsamazina tā rašanās vietā²⁹, ir vienlīdz svarīgi gan videi, gan kultūras mantojumam.

UNESCO normatīvie dokumenti

UNESCO, kas ir vienīgā specializētā Apvienoto Nāciju Organizācijas iestāde ar īpašām pilnvarām, tostarp kultūras jomā, ir galvenā kultūras mantojuma aizsardzības standartu noteicēja starptautiskā līmenī³⁰. 1972. gada *Konvencijā par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību (zināma arī kā Pasaules mantojuma konvencija) un Darbības pamatnostādņēs Pasaules mantojuma konvencijas īstenošanai* ir noteikts, kādu dabas vai kultūras vietu iekļaušanu Pasaules mantojuma sarakstā var izskatīt. Ratificējot šo konvenciju, katra

valsts apņemas ne tikai aizsargāt tos pasaules kultūras mantojuma objektus, kas atrodas tās teritorijā, bet arī pati savu kultūras mantojumu. *Pasaules mantojuma konvencija* ir daļa no plašāka savstarpēji papildinošu normatīvo instrumentu kopuma, kas apstiprināts UNESCO un ietver citas šajā dokumentā minētās konvencijas, ieteikumus un deklarācijas, kuras tieši vai netieši attiecas uz kultūras mantojumu, piemēram, *Ieteikums par vēsturisko pilsētas ainavu* (2011).

Eiropas Padomes normatīvie dokumenti

Eiropas Padome, pieņemot četras kultūras mantojuma konvencijas³¹ un vairāk nekā trīsdesmit rezolūcijas un ieteikumus³², ir veicinājusi pārdomas par vēsturiskās vides un kultūras mantojuma saglabāšanas praksi gan Eiropā, gan ārpus tās. 1975. gadā pieņemtā Eiropas Harta par arhitektūras mantojumu³³ aicina īstenot integrētu teritoriālo plānošanu un ievērot pilsētās un ciematos veicamo pasākumu, kas ietekmē kultūras mantojumu, sociālo dimensiju, un tādējādi tā joprojām ir pamata atsauces dokuments.

Vēl viens dokuments, kas saistīts ar Eiropas Padomes darbu, ir 2018. gada Davosas deklarācija *Ceļā uz augstas kvalitātes būv kultūru Eiropā*, kuru pieņēma, pamatojoties uz Eiropas Kultūras konvenciju. Šajā deklarācijā ir uzsvērtā kultūras mantojuma un laikmetīgās jaunrades nepārtrauktība un pausts aicinājums īstenot jaunas, integrētas un kvalitatīvas pieejas mūsu apbūvētās vides veidošanā.

ICOMOS kultūras mantojuma saglabāšanas principi

ICOMOS doktrinārie dokumenti, rezolūcijas, deklarācijas un ētikas principi³⁴ ir visā pasaulē atzīti pamatdokumenti kvalitātes nodrošināšanai kultūras mantojuma saglabāšanā. Tos visus ir izstrādājušas kultūras mantojuma ekspertu grupas no visiem

pasaules reģioniem. Šo dokumentu mērķis bija ņemt vērā reģionālās un vietējās kultūras, tradīcijas un mainīgos apstākļus. Tie ir adresēti speciālistiem kultūras mantojuma jomā un valstīm nav saistoši, bet ir ietekmējuši starptautiskos līgumus un valstu tiesību aktus.

³¹ Konvencija Eiropas arhitektūras mantojuma aizsardzībai (Granada, 1985), Eiropas konvencija arheoloģiskā mantojuma aizsardzībai (pārskatītā) (Valleta, 1992), Eiropas Ainavu konvencija (Florence, 2000), Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai (Faru, 2005) un Eiropas Padomes Konvencija par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām (Nikozija, 2017). Skat. atsauces.

³² Skat. atsauces.

³³ Eiropas Hartu par arhitektūras mantojumu pieņēma 1975. gada 29. septembrī Eiropas Padomes Ministru komiteja un to pasludināja Eiropas Arhitektūras mantojuma kongresā (Amsterdama, 1975. gada 21.–25. oktobris). Kongresa dalībnieki pieņēma Amsterdamas deklarāciju. Skat. atsauces.

³⁴ Skat. atsauces.

ICOMOS ētikas un tehnisko norādījumu kopsavilkums par kvalitāti

- Izpratne par kultūras mantojumu un tā nozīmi un cieņa pret to: lietojot kultūras mantojumu un veicot pasākumus, kas ietekmē to, ir jācieņa un jāsiglabā attiecīgās vietas būtība un vērtības.
- Priekšizpētes un sīki izstrādātu saglabāšanas plānu pietiekamība: jebkura kultūras mantojumu ietekmējoša pasākuma priekšnosacījums ir kultūras resursa analīze un diagnostika.
- Kultūras resursa lietošana un regulāra plānotā uzturēšana: nepieciešama, lai pagarinātu kultūras resursa mūžu.
- Profilakse: vienmēr ir labāk veikt profilaktiskus pasākumus, nevis pēc tam kaitējumu radošus pasākumus, kas ietekmē kultūras mantojumu.
- Ir būtiski saglabāt autentiskumu un integritāti arī saderīgas un cieņpilnas atkārtotas lietošanas gadījumos, lai nākamajām paaudzēm arī turpmāk būtu pilnā apmērā pieejams kultūras mantojumu ietekmējošā pasākuma rezultāts.
- Kopīga un caurskatāma lēmumu pieņemšana: svarīgus lēmumus projekta autors nepieņem viens pats, bet gan kopīgu apspriežu rezultātā, kurās piedalās dažādu nozaru pārstāvji.
- Iespēju izpēte: ir rūpīgi jāizpēta dzīvotspējīgas iespējas un to izvēle pienācīgi jāpamato.
- Kultūras mantojumu minimāli ietekmējoši pasākumi: princips "darīt tik daudz, cik nepieciešams, bet tik maz, cik iespējams".
- Piesardzība projekta izstrādē: šī prasība īpaši attiecas uz gadījumiem, kad zināšanas/informācija ir nepietiekama vai nav pieejama.
- Projekta izstrādes risinājumu savietojamība: princips "izmantojiet piemērotus materiālus, metodes un detaļas" attiecībā uz materiālo un fizikālo, ķīmisko un mehānisko mijiedarbību starp jauno un jau esošo.
- Kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu atgriezeniskums: ieteicams un jāapsver katrā gadījumā.
- Starpnozaru princips: "nepieciešamas prasmes un pieredze" dažādās attiecīgajās nozarēs.
- Efektivitāte: vēlamie rezultāti jāformulē un par tiem jāvienojas iepriekš.
- Kopienas līdzdalība un sabiedrības intereses: tās ir jāņem vērā visos posmos.
- Pieejamība un atvērtība: interpretācijai vajadzētu būt kultūras mantojuma jomas speciālistu, uzņemošo un saistīto kopienu, un citu ieinteresēto personu jēgpilnas sadarbības rezultātam. Ir jādara viss iespējamais, lai pastāstītu par vietas vērtībām un nozīmīgumu tās daudzveidīgajai mērķauditorijai (izziņas pieejamība).

Eiropas Standartizācijas komitejas (CEN) standarti

Eiropas Standartizācijas komitejas (CEN) aizbildnībā daudzu Eiropas valstu kultūras mantojuma jomas eksperti izstrādā standartus kustamā un nekustamā kultūras mantojuma saglabāšanai³⁵. Mērķis ir iegūt kopēju vienotu zinātnisko pieeju to problēmu risināšanai, kas saistītas ar paša kultūras mantojuma saglabāšanu/ aizsardzību. CEN standarti kultūras mantojuma nozarē nav labi zināmi daļēji tāpēc, ka tie ir pieejami tikai par maksu.

Galvenie ieteikumi

- 1 Visām ieinteresētajām personām, kas piedalās kultūras mantojuma saglabāšanā, jāievēro starptautiskās hartas un pamatnostādnes kultūras mantojuma jomā.
- 2 Ar kultūras mantojumu saistītajiem normatīvajiem dokumentiem un metodiskajiem norādījumiem, ko sagatavojusi UNESCO, Eiropas Padome, ICOMOS, CEN un citas kompetentas organizācijas, jābūt bez maksas pieejamiem internetā un e-publikācijās vai digitālajos rīkos.

Papildu ieteikumi

- CEN standarti jāņem vērā un attiecīgā gadījumā jāiekļauj darba uzdevumos visos līgumiskajos dokumentos par pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu.
- Jāpiemin arī kvalitātes vadības standarts ISO-9001.

2-3 Kvalitātes principu uzlabošana strauji mainīgajā pasaulē

Vairāk nekā pusgadsimtu pēc tam, kad *Venēcijas hartā* tika formulēti pamatprincipi attiecībā uz kultūras mantojuma saglabāšanu un atjaunošanu, ir pienācis laiks pārskatīt pašreizējās pieejas un jaunus notikumus.

Mainīgie apstākļi

Kultūras mantojums tiek uzskatīts par kopīgu vērtību. Šis jēdziens ir attīstījies un tagad vairs neaptver tikai atsevišķus pieminekļus, bet jau veselas kultūrainavas, apdzīvotas vietas, maršrutus un saistīto nemateriālo kultūras mantojumu. Tādējādi papildus nozīmīgiem pieminekļiem ar lielu nacionālu vai reģionālu nozīmi, kas parasti ir valsts īpašumā, mazākas un bieži privātas ēkas, kas veido lielāko daļu no būvētā kultūras mantojuma, ir atzītas par nozīmīgu vērtību pilsētās un laukos. Tāpat ir paplašinājies to dalībnieku un ieinteresēto personu loks, kas piedalās procesos, kuri tieši vai netieši ietekmē kultūras mantojumu. Kultūras mantojuma saglabāšanu veicina ļoti dažādas nozares – arheoloģija, muzeoloģija, ģeogrāfija, mākslas vēsture, vēsture un arhīvi, arhitektūra un ainavu arhitektūra, inženierzinātnes, plānošana, ekonomika, antropoloģija un socioloģija, jurisprudences un valsts politika. Plašā mērogā tiek veikti pasākumi ar mērķi optimizēt kultūras mantojuma potenciālu, lai tas radītu ekonomisku, sociālu un kultūras labumu. Reģionālās ekonomikas politikas stūrakmens ir kultūras mantojumā balstīta reģenerācija, kas piesaistītu pasākumus un iesaistītu cilvēkus. Tas viss norāda uz nepieciešamību līdzsvarot kultūras mantojuma saglabāšanu un sociāli ekonomisko attīstību, izmantojot integrētas un inovatīvas apsaimniekošanas stratēģijas un ņemot vērā to, ka kultūras mantojums nav atjaunojams un nav aizstājams.

Gūtās atziņas

Pasākumu, kas ietekmē kultūras mantojumu, kvalitāti ietekmē daudzi faktori.

Ir atzīts, ka kultūras mantojums ir daudz kas vairāk nekā tikai ekonomiskās izaugsmes resurss un ka kultūras tradīciju un resursu daudzveidība ES dalībvalstīs ir labklājības avots. Lai noteiktu, kāds kultūras mantojums jānodod nākamajām paaudzēm, jāapspriežas ne tikai ar ekspertiem, bet arī ar kopienām un ieinteresētajām personām.

Kultūras mantojuma saglabāšanas izcilības stūrakmens ir izpratne par attīstības kultūras dimensijām un kultūras mantojuma lomu veselīgām kopienām.

Lai gan valstīm un reģioniem, kas ir tiesīgi saņemt ES finansējumu, ir kopīgas iezīmes, tiem ir arī savas īpašas vajadzības un iespējas, tāpēc tie var atsaukties uz dažādām programmām. Lai gan daudzu ES valstu tiesību akti un noteikumi par kultūras mantojumu ir labi izstrādāti un tiek izpildīti, programmu īstenošana dažādās valstīs ir atšķirīga. Visās ES valstīs par kultūras mantojuma politikas un programmu izstrādi un ieviešanu ir atbildīgas specializētas valsts iestādes. Ņemot vērā to, ka šīm iestādēm ir jāraugās uz mantojumu no valsts perspektīvas, ES kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi var pievērst papildu uzmanību Eiropas dimensijai.

Tomēr dažreiz kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kvalitāti negatīvi ietekmē spēju nepietiekamība valsts un privātajā sektorā. Saistībā ar kultūras mantojumu uzmanība dažkārt tiek pievērsta tikai mantojuma vērtību autentiskumam un integritātei, – kas jebkurā gadījumā ir ļoti svarīgi –, nevis izpratnes veicināšanai par šo vērtību ieguldījumu kopienas dzīvē. Citos gadījumos kultūras mantojums tiek izmantots kā iegansts, lai būvētu jaunus paplašinājumus, kas vai nu neatbilst objekta lielumam, vai nav ar to saistīti. Tādējādi var rasties neatbilstība starp vietējās kopienas vajadzībām un ES finansēto projektu mērķiem.

Galvenie ieteikumi

- 3 Kultūras resursi jāizmanto cieņpilni, lai aizsargātu to nozīmi un vērtības un tie kļūtu par iedvesmu vietējām un kultūras mantojuma kopienām un nākamajām paaudzēm.
- 4 Kvalitātes priekšnosacījumam ir jābūt kultūras mantojuma atzišanai par kopīgu vērtību un atbildību. Ir jāsaprot, ka kultūras mantojuma saglabāšana ir ilgtermiņa ieguldījums sabiedrībai.
- 5 Novērtējot kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kopējās izmaksas un ieguvumus, jāaizsargā kultūras vērtības, kas jāņem vērā vismaz tikpat lielā mērā kā mantiskā vērtība.

3 Kvalitātes nodrošināšana pasākumos, kas ietekmē kultūras mantojumu

Šajā sadaļā ir aplūkoti faktori, no kuriem ir atkarīga kvalitāte projekta sākumā, tā īstenošanas laikā un posmā pēc projekta pabeigšanas. Šo pamatelementu vidū ir šādi faktori:

- kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu atbilstība kultūras mantojuma politikas nostādņēm, prioritātēm un attīstības mērķiem ES, valsts, reģionālā un vietējā līmenī;
- projekta mērķu skaidrība;
- iespējamo tehnisko alternatīvu novērtēšana;
- kultūras mantojuma iestāžu stiprināšana valsts līmenī;
- vides, kultūras, sociālo un ekonomisko iespēju, ieguvumu un ietekmes novērtēšana;
- riska novērtēšana;
- sīki izstrādāts īstenošanas plāns;
- uzraudzība un kvalitātes novērtējums pēc projekta pabeigšanas;
- vietu/resursu uzturēšana un uzlabošana pēc kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu pabeigšanas, piešķirot tam pietiekamus līdzekļus.

3-1 Plānošana ES un valsts līmenī

Iespējams, vissvarīgākais priekšnosacījums ir izpratne par kvalitāti noteicošajiem faktoriem jau finansējuma plānošanas posmā gan ES, gan valstu līmenī.

Gūtās atziņas

Iepriekšējos ES fondu atbalsta periodos kultūras mantojumam ir piešķirti gan tiešie ieguldījumi, gan arī netiešs finansējums. Rezultāti lielākoties ir vērtējami pozitīvi. Tomēr nākamajā ES finansējuma plānošanas posmā būtu veicami uzlabojumi. Finansējuma plānošanā jau no paša sākuma jāpiedalās valsts atbildīgajām kultūras mantojuma iestādēm, kā arī Eiropas pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas darbojas kultūras mantojuma jomā. Ar tām bieži apspriežas pārāk vēlu vai vispār neapspriežas, un tas nelabvēlīgi ietekmē kultūras mantojumu. Kultūras mantojuma iestādes var būt proaktīvākas, ja tās saprot, kas pieņem lēmumus par ES fondu atbalsta programmām un kuras iestādes un amatpersonas piedalās šajā procesā, kā arī to, kādas ir šo iestāžu un amatpersonu attiecīgās funkcijas un pienākumi. Sarunu/konsultāciju posmam ES un valstu līmenī ir nepieciešama stabila pierādījumu bāze, lai analizētu alternatīvas un to iespējamo ietekmi. Efektīva informācijas aprīte ir atkarīga no kopienu, ieinteresēto personu un ekspertu piekļuves informācijai. Tas veicina kopienas iesaisti. Būtisks jautājums ir arī projekta finansējuma minimālais sliekšnis, jo maziem projektiem var būt liela ietekme. Vairāki piemēri ir parādījuši, ka kultūras mantojuma vērtības var saglabāt, kā arī jaunus, saderīgus un cieņpilnus kultūras mantojuma lietojuma veidus var ieviest arī tad, ja ieguldījuma apmērs nav liels. Dažos gadījumos liels finansējuma pieplūdums salīdzinoši īsā laika posmā var radīt nepareizus stimulus, pamudinot uz nelietderīgiem tēriņiem un izraisot ievērojamu izmaksu palielināšanos (piemēram,

būvniecības posmā) un mantojuma vērtību zaudēšanu. Ir būtiski, ka pārskati un uzskaitē ir pārredzama.

Galvenie ieteikumi

- 6 Kultūras mantojuma saglabāšana jāiekļauj plānošanā ES un valsts līmenī, nosakot tai tādu pašu prioritāti kā citiem mērķiem.
- 7 ES plānošanas pasākumiem un finansēšanai kultūras mantojuma jomā jābalstās uz pamatotiem pētījumiem un analīzi.
- 8 Dalībvalstīm jāiesaista savas valsts kultūras mantojuma iestādes jau no plānošanas/sarunu posma sākuma un visos turpmākajos posmos.
- 9 Valsts un reģionālā līmenī jābūt pieejamai informācijai par veiksmīgām programmām un projektiem, lai ES varētu veicināt paraugprakses apmaiņu dalībvalstu vidū.
- 10 Finansējamo projektu atlases prioritātēm jāatbilst *Eiropas kvalitātes principiem, ko piemēro ES finansētiem pasākumiem, kuri var ietekmēt kultūras mantojumu*, un stratēģiskajām kultūras mantojuma aizsardzības politikas nostādnēm, un tām jābūt apstiprinātām valsts kultūras mantojuma iestādēs/pārvaldēs.
- 11 Jāapsver nelielu projektu finansēšana, kā arī divu posmu lēmumu pieņemšanas process lielāku projektu gadījumā.

Papildu ieteikumi

- Programmām, kas nodrošina finansējumu projektiem, kuri ietekmē kultūras mantojumu, jāveic ietekmes uz kultūras mantojumu novērtējums, ņemot vērā atšķirību starp ietekmes novērtējumu un riska novērtējumu. Programmām, kuru mērķi nav saistīti ar kultūras mantojuma saglabāšanu, bet kuras var to ietekmēt, ir jāveic rūpīgs ietekmes uz kultūras mantojumu novērtējums.
- Informācijas sistēmas jau sniedz ticamu un sistematizētu informāciju par valsts politiku kultūras

mantojuma jomā un tās atbilstību Eiropas tiesību normām. Sistēmas varētu uzlabot, lai tajās būtu arī informācija par valstu finansējuma plānošanas dokumentiem.

- Sniedzot papildu finansiālo atbalstu, gan atsevišķu valstu, gan ES līmenī, jāatzīst valstu kultūras mantojuma iestāžu loma kvalitatīvu kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu veicināšanā. Dažos gadījumos koordinētas daudzlīmeņu un daudznozaru konsultatīvās padomes varētu palīdzēt izvairīties no sadrumstalotiem un nelietderīgiem finansēšanas plāniem. Ilgtermiņa sadarbība ar šīs nozares starptautiskajām ekspertu organizācijām ir veids, kādā eksperti var sniegt savu ieguldījumu šajā jomā.
- Finansējumam jābūt pieejamam dažādu veidu saņēmējiem, tostarp privātajam un brīvprātīgajam sektoram, vienlaikus ievērojot ierobežojumus attiecībā uz jebkāda veida pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu.
- ES finansējuma nodrošināšana arī priekšizpētei sekmētu labu projektu izstrādi. Dažos gadījumos pēc priekšizpētes tiktu piešķirts finansējums dažādiem projekta attīstības posmiem (detalizēta projekta izstrāde, īstenošana, izvērtēšana).

3-2 Projektu apraksti un konkursi

Lai uzlabotu rezultātu kvalitāti, ir svarīgi veikt gan atbilstošus pētījumus un apsekojumus, kas veicami pirms kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu priekšlikumu, projektu aprakstu, nolikuma un konkursu sagatavošanas. Tāpēc ir svarīgi, ka kompetentās iestādes dažādos procesa līmeņos sagatavo pienācīgi pamatotus uzaicinājumus iesniegt priekšlikumus un metodiskos norādījumus konkursu pretendentiem.

Gūtās atziņas

Labās prakses piemēri veiksmīgiem pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu, Eiropā liecina, ka pamatīga pētniecība, kultūras mantojuma saglabāšanas pamatnostādņu ievērošana, uzņēmējdarbības plānošana, kvalificētu speciālistu iesaistišana, sabiedriskā apspriešana, ieguldījums kultūras mantojuma parādīšanā un izglītības plānošanā, pienācīga dokumentēšana un visa procesa uzraudzība un pārvaldība nodrošina vislabākos rezultātus kultūras mantojuma saglabāšanā. Tāpēc par finansējuma plānošanas posmiem atbildīgajām iestādēm jāpieprasa, lai projekta finansējuma saņēmēji rīkojas saskaņā ar šiem labajiem piemēriem un izmanto šos rīkus. Šajā nolūkā finansējuma plānošanas iestādēm jāsniedz kvalitatīvi norādījumi, jāpublicē skaidri un detalizēti uzaicinājumi iesniegt priekšlikumus un jāizstrādā konkursu tehniskās specifikācijas, kas ir kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu ieceres tehniskie un administratīvie pamatelementi. Ir svarīgi, ka šie dokumenti ir uzrakstīti skaidrā valodā. Tādējādi to forma un saturs ir atkarīgs no daudziem faktoriem: kultūras mantojuma īpašībām, projekta būtības un mērķiem, finansējuma apmēra, veicamajiem pasākumiem un sniedzamajiem pakalpojumiem, valstu tiesību aktiem un noteikumiem, tostarp attiecībā uz reģionu un pilsētu attīstību un zemes izmantošanas plānošanu.

Pētījumos, ko projekta finansējuma saņēmēji veic, lai novērtētu kultūras mantojuma objekta vērtību, jāietver dokumentu pārbaude un tehniskie apsekojumi, kultūras mantojuma detalizēta fiksēšana un stāvokļa novērtēšana, vēsturiski pētījumi, kas pamatojas uz tiešiem un netiešiem avotiem, stāvokļa pasliktināšanās novērtēšanas mehānismi un konsultācijas ar vietējo sabiedrību, kā arī, iespējams, mutvārdu vēstures uzklauššana.

Vēl viena problēma ir tas, ka uz kultūras mantojumu bieži vien netieši attiecas citās nozarēs izsludinātie uzaicinājumi iesniegt projektu priekšlikumus un tādējādi var netikt iesaistīti kultūras mantojuma eksperti, kam ir nepieciešamās prasmes un pieredze. Finansējuma plānošanas iestāžu pienākums ir nodrošināt šo ekspertu iesaisti šādos gadījumos.

Galvenie ieteikumi

- 12 Lai saglabātu kultūras mantojumu un ar to saistītās vērtības, projektu aprakstiem un konkursiem jāpastiprina tāda kultūras mantojuma saglabāšanas pieeja, saskaņā ar kuru piedāvājumi atbilst šā kvalitātes principu dokumenta atlases kritērijiem.
- 13 Aprakstos un konkursos jāpieprasa, ka piedāvājumos tiek ievērots kultūras mantojuma autentiskums tā materiālajā un nemateriālajā aspektā un kultūras resursa saglabāšana.
- 14 Aprakstos un konkursos jāiekļauj prasība par to, ka piedāvājumu riska analīzes sadaļā jāapraksta, kā tieši un netieši kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi ietekmēs kultūras mantojumu, un jāierosina riska mazināšanas pasākumi. Tajos jāizvirza arī prasība piedāvājumos iekļaut gan kultūras mantojuma saglabāšanas, uzturēšanas un ilgtermiņa uzraudzības plānu, gan uzņēmējdarbības plānu, jo īpaši attiecībā uz lieliem projektiem, kā arī paskaidrot iespējamus ieguvumus sabiedrībai.

Papildu ieteikums

- Izsludinot ES finansētu projektu konkursus, jānodrošina, ka tiek ievēroti kvalitātes principi, kas noteikti starptautiskajās hartās un konvencijās par kultūras mantojuma aizsargāšanu, izmantošanu un interpretēšanu³⁶.

3-3 Projekta izstrāde

Projekts jāizstrādā, atspoguļojot izpratni par kultūras mantojumu, tā kontekstu un vērtībām. Jauniem, cieņpilniem un saderīgiem kultūras mantojuma lietojuma veidiem vienmēr jābūt skaidri un nepārprotami saistītiem ar šā mantojuma “patieso vērtību”. Šī izpratne ietekmē arī kvalitāti. Jebkurā gadījumā projektēšanas posmā vienmēr jāiekļauj ex-ante izvērtēšana. Kad ir definēti uzdevumi un ir formulēta piemērota kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu loģika kopā ar darbības rādītājiem, tieši ex-ante izvērtēšanā nosaka, vai kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu pamatojums atbilst kvalitātes principiem un vai tiek nodrošināta uzticama ietekmes ķēde starp noteiktajām vajadzībām saskaņā ar stratēģiskajiem uzdevumiem un vēlamajiem rezultātiem.

Gūtās atziņas

Projektēšanas priekšlikumu pamatā jābūt priekšizpētei un sīki izstrādātiem pētījumiem ar mērķi noteikt kultūras mantojuma īpašības un vērtības, tā saglabātības stāvokli, vajadzības un iespējas, riskus un projekta uzdevumus. Ir lietderīgi formulēt projekta koncepciju un nodrošināt saskanību starp tā uzdevumiem, pasākumiem, rezultātiem un iznākumiem, izmantojot atbilstošus tehniskos instrumentus. Šis ir būtisks solis projektēšanā, un tas veido pamatu uzraudzībai un izvērtēšanai.

Nepietiekams laiks un finansējums projektēšanai (t. i., priekšizpētei, analīzei, diagnostikai, apsekojumiem, apspriedēm ar vietējo sabiedrību un citiem svarīgiem izmeklējumiem) parasti negatīvi ietekmē projektus. Lai novērstu vai mazinātu šo negatīvo ietekmi, jau agrīnā projekta izstrādes posmā ir jāiekļauj kultūras mantojuma jomas ekspertu atzinumi un izvērtējumi. Ekspertu padomi par kultūras mantojuma saglabāšanu ir nepieciešami līdz pat izvērsta plānojuma izstrādes posmam un arī, lai pārraudzītu projekta īstenošanas vietā notiekošos

darbus, kuru izpildei tiek izmantoti kvalificētu celtnieku un amatnieku pakalpojumi.

Ietekmes uz vidi un kultūras mantojumu novērtējumā vienmēr jāiekļauj preventīvā arheoloģiskā izpēte, it īpaši gadījumā, ja pastāv iespēja, ka attiecīgā vieta iepriekš ir bijusi apdzīvota vai tikusi izmantota. Neplānota arheoloģiska izpēte un citi diagnostikas pasākumi projektēšanas un īstenošanas posmā var izraisīt kavēšanos. Tas var radīt grūti novērsamus sarežģījumus stingrajā ES struktūrfondu finansējuma plānošanas un finansēšanas sistēmā. Papildu problēmas var rasties, ja projekta izstrādes vai īstenošanas laikā dažādu iemeslu dēļ mainās analīzes tvērums.

Tūrisma attīstība ir spēcīgs arguments, kas bieži tiek izvirzīts par labu jauniem ieguldījumiem kultūras mantojumā. Diemžēl pārāk bieži šo kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu ietekmi novērtē, ņemot vērā tikai objektam piesaistīto apmeklētāju skaitu un neņemot vērā tūrisma intensitāti. Ir labi zināms, ka masu tūrisms var ļoti negatīvi ietekmēt kultūras mantojuma vietas un daudzus vietējo cilvēku dzīves aspektus. Jārūpējas par to, ka šie kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi sniedz reālu labumu vietējai sabiedrībai un ekonomikai.

Jauns, paplašināts vai pagaidu lietojums var radīt iespēju arī turpmāk izmantot būvēto kultūras mantojumu jēgpilnā veidā, sniedzot aktīvu ieguldījumu sabiedrībā. 2018. gada deklarācijā *Leeuwarden Declaration on Adaptive Re-use of the Built Heritage* [Leuwardenas Deklarācija par būvētā kultūras mantojuma pielāgotu atkārtotu lietošanu]³⁷ ir uzsvērts, ka ar kultūras mantojuma pielāgotu atkārtoto lietošanu saistītu kvalitatīvu kultūras mantojumu ietekmējošu pasākumu mērķis ir pozitīvi ietekmēt mūsu sabiedrības ilgtspējīgu attīstību un aprites ekonomiku, tajā pašā laikā saglabājot/uzlabojot kultūras mantojuma sākotnējās kultūras vērtības un materiālo pēctecību. Jebkura kultūras mantojumu ietekmējošā pasākuma

³⁷ Leeuwarden Declaration Adaptive Re-Use of the Built Heritage: Preserving and Enhancing the Values of Our Built Heritage for Future Generations, 2018. Pieejama tīmekļa vietnē: https://www.ace-cae.eu/uploads/tx_jidocumentsview/LEEWARDEN_STATEMENT_FINAL_EN-NEW.pdf

neatņemamam elementam jābūt attiecīgās kultūras mantojuma ēkas/vietas parādīšanai un interpretēšanai.

Galvenie ieteikumi

- 15** Projekta piedāvājumos jāizklāsta, kā arhitektūras risinājumā ir iekļauts esošais kultūras mantojuma statuss, vērtības un apstākļi, norādot visu ierosināto kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu iemeslus. Jāņem vērā arī potenciālie riski, problēmas un iespējas, kas identificētas saistībā ar projektu un tā īstenošanas apstākļiem.
- 16** Ja ir nepieciešami papildu elementi vai jaunas izmantošanas iespējas, projektam jānodrošina līdzsvars, harmonija un/vai kontrolēts dialogs starp kultūras mantojumu un jaunajiem elementiem, cienot pastāvošās vērtības.
- 17** Ja tiek apsvērtas jaunas funkcijas, tām jābūt tādām, lai tiktu cienīta attiecīgā kultūrvēsturiskā vieta, un jābūt saderīgām ar to, jāatbilst sabiedrības vajadzībām un jābūt ilgtspējīgām.
- 18** Projektos un plānošanā jāapzinās nepieciešamība pastāvīgi uzturēt un stiprināt vietējo kopienu spēju rūpēties par savu kultūras mantojumu.
- 19** ES finansētajos projektos jāievēro ES vērtības un līgumi. Rekonstrukciju var finansēt tikai izņēmuma gadījumos, ciktāl projekts atbilst šā *kvalitātes principu* dokumenta *atlases kritērijiem*.

Papildu ieteikumi

- Vienmēr jāveic projektu *ex-ante* izvērtēšana; tas ir būtiski, lai nodrošinātu kvalitatīvus pasākumus, kas ietekmē kultūras mantojumu.
- Projektēšanas priekšlikumos jāparāda izpratne par visu kultūras mantojuma saglabāšanas un atjaunošanas, (atkārtotas) lietošanas, uzlabošanas un apsaimniekošanas procesu.

- ES finansētajiem projektiem jāveicina ES pamatvērtības un kultūras mantojuma Eiropas dimensija, attiecīgā gadījumā izmantojot pārdomātu, piesardzīgu un kopīgu mantojuma interpretāciju.
- Lai nodrošinātu projektu pareizu pabeigšanu, ir jāiesniedz iesaistīto kultūras mantojuma jomas ekspertu apliecinājumi tam, ka darbi ir veikti saskaņā ar labu praksi.
- Preventīvajai arheoloģiskajai izpētei jābūt daļai no ietekmes uz vidi un kultūras mantojumu novērtējumiem.

3-4 Iepirkums

Projektos, kas skar kultūras mantojumu, ir jāslēdz tāda veida līgums, kurā tiek atzītas nepieciešamās speciālās zināšanas un prasmes un iespējamie ar kultūras mantojumu saistītie specifiskie jautājumi. Vajadzības gadījumā var būt nepieciešams elastīgs projekta īstenošanas grafiks vai budžets.

Gūtās atziņas

ES konkursos līguma slēgšanas tiesību piešķiršana projektiem ar kultūras mantojuma elementiem, pamatojoties uz viszemāko cenu, ir bijusi problemātiska. Ir jāpārskata attiecīgās valsts iepirkuma metodes, lai pārlicinātos, ka tās atbalsta kvalitatīvus pasākumus, kas ietekmē kultūras mantojumu. 55 % no iepirkuma procedūrām vienīgais publiskā iepirkuma līguma slēgšanas tiesību piešķiršanas kritērijs ir zemākā cena. Tas liecina par to, ka valsts sektora pircēji, iespējams, nepievērš pietiekamu uzmanību kvalitātei, ilgtspējībai un inovācijām. Eiropas Komisijas publiskā iepirkuma stratēģijas³⁸ mērķis ir uzlabot ES publiskā iepirkuma praksi sadarbību veicinošā veidā, kopīgi strādājot ar valsts iestādēm un citām ieinteresētajām personām.

³⁸ European Commission, Public Procurement Strategy. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://contracts.gov.mt/en/OtherPublications/Documents/Strategic%20Public%20Procurement.pdf>

Jāturpina veicināt valsts, reģionālo un pašvaldības iestāžu stratēģisko iepirkumu veikšana, lai iepirkumi labāk atbalstītu kvalitatīvus pasākumus, kas ietekmē kultūras mantojumu.

Ir aktualizējušās vairākas problēmas, kas izkropļo iepirkuma procesus. Konservatīvi piemērojot ES Direktīvu par publisko iepirkumu tādiem pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojuma resursus, bieži ir jāizvēlas lieli uzņēmumi, kas tiek uzskatīti par finansiāli stabiliem, tomēr specializētiem darbiem tie var nenodrošināt vislabāko kvalitāti. Ir svarīgi iepirkuma posmā iegūt zināšanas no prasmīgiem amatniekiem. Kultūras mantojuma saglabāšana bieži ir kāda daudz lielāka projekta daļa. Konkursa dokumentācijas sagatavošana var būt sarežģīta, tāpēc lieli uzņēmumi, kuriem ir resursi, lai pieteiktos, praksē izstumpj no šā procesa mazos vietējos uzņēmumus. Projektu vadītāji bieži vien vairāk laika velta finanšu prasību izpildei, nevis tehniskajai uzraudzībai, un tam ir nelabvēlīgas sekas. Turklāt publiskā iepirkuma prakse “projektē un būvē” ir devusi nepietiekami labus rezultātus vairākos kultūras mantojumu ietekmējošos pasākumos, tāpēc ir jārosina rīkot atklātus projektu konkursus, nevis iepirkumus par zemāko cenu.

Tā kā pasākumi, kas ietekmē kultūras mantojumu, var būt saistīti ar nezināmiem elementiem, kurus sākotnējā diagnostikas posmā nevar paredzēt (piemēram, var tikt atrasts kāds slēpts arhitektonisks elements vai arheoloģiskais atradums vai var atklāties kādi strukturāli jautājumi), projekta īstenošanas procesā var būt nepieciešams veikt kādas izmaiņas (darba plānā, darbībās vai budžetā). Ja iepirkuma un līgumu noteikumi neparedz šādu pielāgošanās iespēju, var mazināties procesa kvalitāte un pasliktināties rezultāti.

Daži no turpmāk sniegtajiem ieteikumiem attiecībā uz īstenošanas noteikumu uzlabošanu galvenokārt ir

adresēti plānošanas struktūrām (tiešas pārvaldības gadījumā – ES struktūrām, bet dalītas pārvaldības gadījumā – ES un dalībvalstu/reģionu struktūrām), turpretī ieteikumi attiecībā uz iepirkumiem ir tiešāk adresēti projekta finansējumu saņēmējiem (pilsētām, pilsētu pašvaldībām u. c.).

Galvenais ieteikums

20 Projekta finansējuma saņēmējiem īstenojot iepirkumu par darbu veikšanu, jāizmanto dubulto aplokšņu sistēma tehniskā un finanšu piedāvājuma atsevišķai izvērtēšanai, prioritāti piešķirot tehniskajam piedāvājumam.

Papildu ieteikumi

- Papildus dubulto aplokšņu sistēmai ir jānosaka minimālie kritēriji tehniskajiem piedāvājumiem. Jāizskata tikai to uzņēmumu finanšu piedāvājumi, kuri atbilst šiem kritērijiem.
- Jāpieprasa uzņēmumiem savos piedāvājumos iekļaut to amatnieku un konservatoru restauratoru sarakstu un dzīves aprakstus, kuri veiks specializētos darbus; jebkuras izmaiņas iepriekš jāaskaņo ar attiecīgajām iestādēm.
- Iepirkuma procesā ir nepieciešama stingra koordinācija; jāizveido īpaša atbalsta komanda, kuras dalībniekiem ir pieredze kultūras mantojuma jomā.
- Uzlabotas spējas valsts, reģionālā un vietējā līmenī iet roku rokā ar kvalitātes principu ieviešanu. Ierosināto ES finansējamo kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu ietekme uz kultūras mantojumu, pārskatot ietekmes uz vidi vai kultūras mantojumu novērtējumus, jāizvērtē daudznozaru komandām, tostarp kultūras mantojuma jomas speciālistiem.

39 Skat. dokumentu Summary of ICOMOS ethical and technical guidance on the subject of quality, p 19.

3-5 Īstenošana

Veiksmīgai projekta īstenošanai ir nepieciešama kultūrvēsturisko vērtību vispusīga izpratne, profesionāla plānošana un apsaimniekošana, kā arī laba ieinteresēto personu sadarbība.

Gūtās atziņas

Projekta īstenošana ir priekšizpētes, konkursu un iepirkumu procesu kulminācija. Īstenojot projektu objektā, visa uzmanība jāpievērš tam, lai nodrošinātu viengabalainību, autentiskumu, kā arī atbilstošu materiālu, metožu un tehnoloģiju izmantošanu, kam vienmēr jābūt savietojamiem ar jau esošajiem materiāliem, metodēm un tehnoloģiju, un jāievēro šā dokumenta sākumā atgādinātie principi³⁹. Projekta īstenošanas laikā vislielāko kvalitātes risku rada priekšlaicīgas un nepamatotas darbības. Problēmas var radīt arī izmaksu samazināšanas pasākumi, kas pazemina kvalitātes prasības gan attiecībā uz materiālu izvēli, gan personāla pieredzi, gan laika plānošanu u. c. Ir sevišķi svarīgi pārliecināties, ka darbuuzņēmēji izprot kultūras mantojuma trauslumu.

Dažas procedūras, ko parasti nosaka valsts tiesību aktos, paredz būvdarbu apturēšanu, ja notiek neparedzēti atklājumi vai notikumi, kuru gadījumā ir nepieciešama papildu izpēte un/vai jauni projektēšanas risinājumi. Tā kā tas bieži ir pretrunā stingrajiem termiņiem un izmaksām, var rasties tendence ne vienmēr par šādiem atklājumiem paziņot.

Dažos gadījumos tehnisku ierobežojumu vai *CEN* standartu obligātas izmantošanas dēļ var nebūt iespējams lietot tradicionālos materiālus un tādas paņēmienus, ko visbiežāk nodrošina vietējie amatnieki. Piemēram, *CEN* reglamentē dabiskā akmens izmantošanu būvniecībai un tā tehniskās īpašības/prasības. Ja nav sertificēta vietējā

akmens piegādātāja, tad ES finansētiem projektiem to nevar izmantot, kā rezultātā rodas materiālu nesaderība. Tas var mazināt projektu pozitīvo ekonomisko un sociālo ietekmi un apdraudēt kultūras mantojuma saglabāšanas darbu kvalitāti.

Galvenie ieteikumi

- 21 Īstenošanas posmā jāievēro *kvalitātes principi*.
- 22 Nepieciešams skaidri formulēt un saskaņot projekta īstenošanas plānu un vadības struktūru, paredzot darbību koriģēšanu un efektīvu resursu izmantošanu. Jāizmanto saderīgi materiāli un piesardzīgi un labi izmēģināti paņēmieni, kas pamatoti ar zinātniskiem datiem un pierādīti ar pieredzi. Ir jāiekļauj uzkrājums neparedzētiem izdevumiem saistībā ar jebkādam papildu vajadzībām (piemēram, pētniecību vai materiālu pārbaudi).
- 23 Visu projekta dalībnieku vajadzībām jāizveido īpaši saziņas kanāli. Šim nolūkam varētu iecelt īpašu pārstāvi kultūras mantojuma saglabāšanas darbu jautājumos.
- 24 Īstenošanas procesu pilnībā jādokumentē un šī dokumentācija jāarhivē, kā arī jādara pieejama turpmākai izmantošanai.

Papildu ieteikumi

- Saglabāšanas un atjaunošanas darbus vienmēr jāveic kompetentiem speciālistiem.
- Tā kā kultūras mantojuma īpašuma vērtību parādīšana, interpretēšana un pieejamība uzlabo izpratni par tām un veicina to novērtēšanu, ieinteresēto personu un galalietotāju iesaistīšanās ir būtiska visos procesa posmos.

3-6 Uzraudzība un novērtēšana

Lai sasniegtu un uzlabotu kvalitāti, vienmēr ir būtiski veikt projekta rezultātu un iznākumu uzraudzību un izvērtēšanu.

Gūtās atziņas

Lai palīdzētu novērtēt kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kvalitāti, projektos, kas var ietekmēt kultūras mantojumu, uzraudzības un izvērtēšanas procesos ir jāpārbauda to ietekme gan no kultūras, gan no ekonomikas, sociālā, tehniskā un vides aizsardzības viedokļa.

Kultūras mantojuma projekti jāizvērtē arī saistībā ar to ieguldījumu aprites ekonomikā un aprites teritoriālās attīstības modelī.

Pieredze rāda, ka uzraudzības un izvērtēšanas plāns ir jāsaņem ar īpašās ES finansētās programmas mērķiem un noteikumiem, kā arī jāsaņem ES, valstu un reģionālā līmenī, lai rezultāti būtu salīdzināmi. Izvērtēšanā jānovērtē, vai projekta īstenošanā ir sasniegti stratēģiskie mērķi un izpildīti projekta uzdevumi un vai ir veiktas visas plānotās darbības, mazināti riski un sniegts labums kopienām. Attiecībā uz ES finansētām darbībām kultūras mantojumu ietekmējošu pasākumu uzraudzībā un izvērtēšanā kopā jāskata gan finanšu aspekti, gan īstenošanas temps un šādu pasākumu kvalitāte. ES līmeņa finansējuma plānošanas, projektēšanas un konkursa posmos kopējā projektā ir jāiekļauj uzraudzība un izvērtēšana. Kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kvalitātes uzraudzība vēl nav standartprakse. Visos pārvaldības līmeņos ir jāpalielina uzraudzības un izvērtēšanas spējas. Neatkarīgi kultūras mantojuma izvērtētāji var garantēt visa procesa kvalitāti, viengabalainību un nepārtrauktību. Termina vidusposma pārskati ir veids, kā vajadzības gadījumā mainīt projektu

virzību. Gadījumos, kad uzraudzībā un izvērtēšanā tiek atklāti nopietni kvalitātes trūkumi, dalībvalstīm jāsauc pie atbildības projektu vadītāji. Tāpat kvalitātes uzlabošanas veicinās savlaicīgas konsultācijas ar ekspertiem un novērtēšana visā projekta dzīves ciklā. Būtu lietderīgi izstrādāt arī lietotājam piemērotas pārbaudes lapas, kurās būtu norādījumi uzraudzības un novērtēšanas procesu īstenošanai.

Galvenie ieteikumi

- 25 Kopā ar kultūras mantojuma ekspertiem jāveic neatkarīgs projekta beigu novērtējums, kura ietvaros jāpārbauda kultūras, tehniskie, sociālie, ekonomikas un vides rezultāti un ietekme uz vietējām kopienām. Nelielu mazbudžeta projektu gadījumā jāapsver mazāk sarežģīta izvērtēšanas pieeja. *Kvalitātes principu* neievērošanas gadījumā jāveic koriģējošas darbības.
- 26 Uzraudzība jāveic ar regulāriem starplaikiem. Ilgtermiņa novērtējums attiecībā uz ilgtspējīgu pārvaldību un uzturēšanu jāveic pēc tam, kad kopš projekta pabeigšanas ir pagājis pieņemams laikposms.
- 27 Attiecīgajos procesa posmos jāpiešķir pietiekami resursi neatkarīgai izvērtēšanai, ko veic kultūras mantojuma jomā īpaši kompetenti eksperti.

4 Kvalitāti veicinošu elementu stiprināšana

Iepriekšējās šā dokumenta sadaļās ir uzsvērtas jomas, kurās ir nepieciešamas izmaiņas dažādos finansiālā ieguldījuma dzīves cikla posmos. Šajā sadaļā ir norādīti “ārējie faktori”, kas var ietekmēt kvalitāti, proti, pārvaldība, riska novērtēšana, pētniecība, izglītība un apmācība. Ir izklāstīta arī īpaša kultūras mantojuma apbalvojuma koncepcija ES finansētiem projektiem.

4-1 Pārvaldība

Labā pārvaldība palīdz nodrošināt labu vadību, labu sniegumu, ieinteresēto pušu labu līdzdalību un labus rezultātus. Pārvaldība ir atbilstošu struktūru, politikas nostādņu, stratēģiju un procesu izstrāde, lai nodrošinātu veiksmīgu iznākumu. Labā pārvaldība nozīmē vairāk nekā tikai taisnīgus un pārredzamus procesus, kuros skaidri noteikti pienākumi. Tā ir arī attieksme, godprātīga izturēšanās un piesardzība interešu konflikta gadījumā.

Projekta pamatā būs ieinteresēto personu līdzdalība un efektīva sadarbības sistēma. Galvenie mērķi ir ilgtspējība un uzdevums nodot kultūras mantojumu nākamajām paaudzēm. Ir svarīgi nodrošināt, ka tiek ievēroti standarti, kvalitātes nodrošināšanas nolūkos ir pietiekama kompetence un spējas un ka projekta vadības struktūra ir piemērota projekta īstenošanai. Pastāvīga atbilstības uzraudzība palīdzēs nodrošināt veiksmīgu iznākumu. Atbildība ir labas pārvaldības stūrakmens, tāpat kā pareiza finanšu vadība.

Nevalstiskajām organizācijām (NVO) ir svarīga loma kultūras mantojuma saglabāšanas darbu sekmēšanā un veikšanā, taču tām arvien vairāk rodas grūtības saistībā ar efektīvu rīcību šajā jomā. Tāpēc ir svarīgi ES finansēšanas sistēmās izstrādāt īpašus atbalsta mehānismus NVO, lai uzlabotu kultūras mantojuma saglabāšanas pasākumu kvalitāti.

Gūtās atziņas

Pēdējā desmitgadē pārvaldības jautājumi ir izvirzījušies priekšplānā. Gan valdības, gan pilsoniskā sabiedrība vairāk apzinās veidu, kādā valsts iestādes isteno valsts pārvaldi un risina valsts resursu jautājumus. Tāpēc lēmumu pieņemšanas process un lēmumu istenošana ir jautājums, kas ir svarīgs ne tikai ES un valdībām, bet arī Eiropas pilsoņiem.

Kultūras mantojuma nozarē nav pieļaujama nekāda iecietība attiecībā uz nepareizu vai nelietderīgu resursu izmantošanu un ir nepieciešams apturēt vai pārskatīt tos kultūras mantojuma projektus, par kuriem tiek uzskatīts, ka tie rada kaitējumu attiecīgajiem objektiem.

Galvenie ieteikumi

- 28 ES finansētām iniciatīvām kultūras mantojuma jomā jāveicina pilsoniskās sabiedrības un kopienas līdzdalība.
- 29 Finansējuma piešķiršanas nosacījumiem jāsekmē kultūras mantojuma projektu finansēšana, un tajos jāņem vērā šo projektu īpatnības.

Papildu ieteikums

- ES un dalībvalstīm jāpalīdz nodrošināt skaidru un pārredzamu tiesisko regulējumu, saskaņā ar ko tiks istenoti pasākumi, kas ietekmē kultūras mantojumu.

4-2 Riska novērtējums un riska mazināšanas pasākumi

Riska novērtēšana ir būtisks elements augstas projekta kvalitātes nodrošināšanai. Kvalitātes nodrošināšanai ir ļoti svarīgi risku mazināšanas stratēģiju ietvaros veicināt izpratni par šiem riskiem. Visbiežāk riski rodas tādās jomās kā, piemēram, klimata pārmaiņas, pārvaldība, darbības spējas vai personāla trūkums, projektu budžeta pārsniegšana vai naudas plūsmas problēmas un pat krāpšana. Tomēr ir grūti panākt, ka dažādām ieinteresētajām personām ir kopīga izpratne par riska pārvaldības piemērošanu, jo katra ieinteresētā persona var uztvert atšķirīgu iespējamo kaitējumu, katram kaitējuma gadījumam noteikt atšķirīgu iespējamību un katram kaitējumam noteikt atšķirīgu smaguma pakāpi.

Gūtās atziņas

Galvenais secinājums saskaņā ar pašreizējo literatūru par riska pārvaldību ir nepieciešamība izmantot specializētas zināšanas un dažādu nozaru kompetenci. Kultūras mantojuma jomas speciālistu pieaicināšana papildus ekonomikas, finanšu un vides ekspertiem ir galvenais faktors, kas rada iespēju īstenot kvalitātes vadību, izmantojot riska novērtēšanu un mazināšanu. Dažos gadījumos šķiet, ka iepriekšējās ES programmās valstu kultūras mantojuma iestādēm ir bijusi ierobežota loma (piemēram, projektu atlasē valsts līmenī). Saistībā ar cilvēkresursu jautājumiem ir būtiski ES un valstu līmenī ieviest veicinošus līdzekļus (piemēram, IT sistēmas, datubāzes, rīkus un norādījumus).

Risks, kas saistīts ar paša kultūras mantojumu ietekmējošā pasākuma kvalitāti vai ietekmi, ir tikai viens kopējā riska elements. Ir svarīgi saprast, ka kvalitāte ir atkarīga no nosacījumiem, kas izvirzīti un izpildīti katrā projekta dzīves cikla posmā. Piemēram, kad uzmanība

tiek koncentrēta uz augsta līmeņa izdevumu veicināšanu vai vienkārši uz vajadzību "pareizi ievērot administratīvās procedūras", var tikt apdraudēts pats kultūras mantojums. Vēl viens veicinošs faktors ir nodrošināšana, ka riska novērtēšana no kultūras mantojuma viedokļa un attiecīgie riska mazināšanas procesi aptver visus projektu un pašu finansēšanas programmu dzīves cikla posmus. Riska pārvaldības stratēģijām jāattiecas ne tikai uz to risku, kas rodas, sasniedzot paredzēto iznākumu, bet arī uz plānotās aktivitātes neparedzētas ietekmes risku. Tāpēc riska pārvaldības procesā jāiekļauj arī tādu kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kvalitātes novērtēšana, kas var netieši ietekmēt kultūras mantojumu.

Kvalitātes mērķi un riska pārvaldības stratēģijas vispamatīgāk tiek pārbaudītas ilgtermiņā. Horvātijas ES prezidentūras laikā pieņemtie Padomes secinājumi par riska pārvaldību kultūras mantojuma jomā⁴⁰ atbalsta šīs pieejas.

Galvenais ieteikums

30 Eiropas Komisijai un dalībvalstīm jāveic izpēti un jāierosina pielāgota riska vadības politika kultūras mantojuma projektiem un tiem projektiem, kas ietekmē kultūras mantojumu, jo vispusīgs riska novērtējums ir būtisks veiksmīgiem kultūras mantojuma projektiem.

Papildu ieteikumi

- Šāda kultūras mantojuma riska pārvaldības politika jāpiemēro visās ES programmās, vienlaikus ņemot vērā to īpatnības.
- Ir ārkārtīgi svarīgi pamatoties uz dalībvalstu pienākumiem un kompetenci jautājumā par risku kultūras mantojuma saglabāšanā, ņemot vērā faktisko situāciju, kurā notiek kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi.

40 Padomes secinājumi par riska pārvaldību kultūras mantojuma jomā, pieņemti 2020. gada 25. maijā. Pieejami tīmekļa vietnē: <https://www.consilium.europa.eu/media/44116/st08208-en20.pdf>

41 Kopīgā plānošanas iniciatīva (KPI) ir ES pamatprogramma, kas rada iespēju saskaņot pasākumus dalībvalstu un asociēto valstu vidū attiecībā uz valsts pētniecības programmām, lai risinātu tās problēmas, kas nav atrisināmas tikai valsts līmenī. Pieejama tīmekļa vietnē: <http://jpi-ch.eu>.

42 Informācija par platformu Innovators in Cultural Heritage ir pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.innovatorsinculturalheritage.eu/login>.

43 Informācija par Darba grupu par aprites modeļiem kultūras mantojuma pielāgotai atkārtotajai izmantošanai pilsētās un reģionos (CLIC) ir pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.clicproject.eu/taskforce/>.

44 SoPHIA, projekts, kas izvēlēts programmas Apvārsnis 2020 koordinācijas un atbalsta pasākuma veidā, tika uzsākts 2020. gada janvārī. Sīkāka informācija pieejama tīmekļa vietnē: <https://europeanmuseumacademy.eu/sophia-horizon-project-on-culture-heritage-impact-assessment-completes-in-rome/>

4-3 Pētniecība

Kultūras mantojuma jomā pētniecības mērķis ir paplašināt un nodot zināšanas un praktiskus risinājumus kultūras mantojuma saglabāšanas jomas ekspertiem, kā arī uzlabot politiķu, valsts pārvaldes iestāžu darbinieku un pilsoņu izpratni un atbalstu. Eiropā un pasaulē tiek veikti daudznazaru pētījumi kultūras mantojuma un tā saglabāšanas un pārvaldības jomā – sākot no saglabāšanas metodēm un līdzdalību veicinošas pārvaldības un beidzot ar ekonomikas modelēšanu un kultūras mantojuma vietu ilgtspējību.

Šis pētniecības pasākums bija iespējams, izmantojot publiskos līdzekļus, kas bija paredzēti kultūras mantojumam visā Eiropā. Ar kultūras mantojumu saistītajās pētniecības jomās, uz kurām attiecas Eiropas Komisijas pamatprogrammas, piemēram, *Apvārsnis 2020* un tās pēctece *Apvārsnis Eiropa* vai kopīgā plānošanas iniciatīva kultūras mantojuma un globālo pārmaiņu jomā⁴¹, bija iespējams veikt nozīmīgus kopīgus pētniecības pasākumus.

Eiropas kultūras mantojumam veltītajā gadā, 2018. gada novembrī, Eiropas Komisija izveidoja platformu *Innovators in Cultural Heritage* [Novatori kultūras mantojumā]⁴² un Darba grupu par aprites uzņēmējdarbību un finanšu modeļiem kultūras mantojuma pielāgotai atkārtotai lietošanai pilsētās un reģionos⁴³. Tika arī publicēts uzaicinājums iesniegt priekšlikumus, lai atbalstītu platformas izveidi, kurā apvienotos pētnieki, profesionāļi, ieinteresētās personas un politikas veidotāji ar mērķi kartēt problēmas un nepilnības praksē un politikā, kas saistītas ar kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu ietekmes uz Eiropas vēsturisko vidi un kultūras mantojuma vietām novērtēšanu un šo kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kvalitāti⁴⁴.

Gūtās atziņas

Mūsdienās kultūras mantojuma pētniecības jomā neietilpst tikai saglabāšanas un atjaunošanas metodes un rīki, bet arī apsaimniekošana, risku novērtēšana un kultūras mantojuma ietekmējošo pasākumu iespējamā ietekme uz kopienas dzīvi, identitāti un labklājību. Ir plaši atzīts, ka sadarbība pētniecības jomā ir efektīvs veids, kā reaģēt uz jaunām problēmām. Šos pētījumu rezultātus ir iespējams izmantot efektīvāk, plānojot to ES finansējumu, kas varētu ietekmēt pasākumus, kuri ietekmē kultūras mantojumu.

Galvenā nozīme ir lietišķajiem pamata pētījumiem, kuru pamatā jābūt programmu aprakstiem un uzaicinājumiem iesniegt priekšlikumus valsts vai starpreģionu līmenī; to varētu finansēt ES iniciatīvu ietvaros. Programmu un projektu konceptuālā pamata izstrādei ir nepieciešami provizoriski pētījumi, lai jaunajiem lietojumiem nodrošinātu augstu kvalitāti. Tāpēc tam ir jāparedz finanšu resursi un pietiekams laiks. Kopš tiek atzinīgāk novērtētas saiknes starp kultūras mantojumu un daudziem mūsdienu dzīves aspektiem – labklājības jautājumiem, pilsētu un lauku attīstības politiku, vides aizsardzību, tīru enerģiju, pārvaldību, aprites ekonomiku u. c. – ir jāpastiprina integrēta pieeja pētniecībai kultūras mantojuma jomā Eiropā. Ir jāpilnveido pētniecība saistībā ar kultūras mantojuma ekonomisko un sociālo vērtību.

Galvenie ieteikumi

31 Jāpalielina tehniskais, administratīvais un finansiālais atbalsts integrētai pētniecības politikai un kopīgu programmu izstrādei kultūras mantojuma jomā Eiropā, jo tas palīdzētu veidot konceptuālu priekšstatu par kultūras mantojuma Eiropas dimensiju. Jāveic pētījumi par kultūras mantojuma ietekmējošo pasākumu finansējumu un tā ietekmi uz kvalitāti. Sinerģijas veidošana ar citām ES finansētajām programmām varētu radīt būtisku sociālo un ekonomisko labumu.

32 Jāatvēr finansējums pētījumu veikšanai gan makrolīmenī (tendences un ietekme), gan mikrolīmenī (gadījumu izpēte un labas prakses salīdzināšana), lai atbalstītu plānošanas procesu ES, valsts un reģionālā līmenī un sniegtu nepieciešamo pamatinformāciju pirms jebkura projekta uzsākšanas.

33 Jāizstrādā starpnozaru pētniecības programmas un jāuzlabo zināšanu nodošana no sociālo un humanitāro zinātņu jomas, iekļaujot pētījumus par līdzdalības plānošanu, integrētu kultūras mantojuma apsaimniekošanu un uz viedajām tehnoloģijām balstītu līdzekļu izstrādi. ES pētniecības programmās jāpieprasa, ka ar kultūras mantojumu saistītu pētījumu rezultāti ir pieejami kultūras mantojuma jomas speciālistiem, jo īpaši izmantojot brīvas piekļuves krātuves, piemēram, ICOMOS atklāto arhīvu.

34 Eiropas pētījumiem par kultūras mantojuma vajadzībām jānodrošina piemēroti finansēšanas instrumenti nelieliem projektiem.

35 Gaidāmajai programmas Apvārsnis 2020 sociālajai platformai par ietekmes izvērtēšanu un kultūras mantojuma ietekmējošo pasākumu kvalitāti Eiropas vēsturiskajā vidē un kultūras mantojuma vietās jāpamatojas uz šā kvalitātes principu dokumenta rezultātiem.

Papildu ieteikumi

- Pētījumos par pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu, jāņem vērā attiecīgie apstākļi un jāapzinās izmaiņas sabiedrībā, tehnoloģijās, vidē un ekonomikā.
- Kultūras mantojuma uzskaites procesā ne tikai tiek identificētas kultūrvēsturiskās vērtības, bet arī sniegti dati par kultūras mantojuma ietekmējošiem pasākumiem un to ietekmi uz kultūras mantojumu. Tāpēc ES jāveicina valsts un vietējā līmeņa uzskaites veidošana un/vai pastāvīga attīstība.

4-4 Izglītība un apmācība

Izglītība un apmācība ir būtiska, lai apmierinātu daudzpusīgās prasības kultūras mantojuma saglabāšanas un pārvaldības jomā. Izglītības un apmācības programmu kvalitātei (arī mūžizglītības iespējām) ir tieša ietekme uz kvalitatīvu rezultātu sasniegšanu ES finansētajos kultūras mantojumu ietekmējošos pasākumos. Jāatjaunina izglītības un apmācības nodrošinājums, lai speciālistiem, amatniekiem, kā arī valsts pārvaldes darbiniekiem un vadošajam personālam būtu instrumenti visaugstākās kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu kvalitātes nodrošināšanai. Tāpat nozarei ir labāk jāidentificē mērķgrupas, kā arī konkrētas nepilnības esošajā izglītības un apmācības sistēmā visā Eiropā. Valstu ekspertu grupa ir veikusi izpēti par prasmju, apmācības un zināšanu nodošanu ar kultūras mantojumu saistītajās profesijās Eiropā saskaņā ar darba plānu kultūras jomā 2015.–2018. gadam⁴⁵. Tās ieteikumi ir viens no Eiropas kultūras mantojuma gada nepieciešamajiem rezultātiem, kas tagad ir pieejams⁴⁶.

Galvenie ieteikumi

- 36** Izglītības un apmācības kursiem un programmām kultūras mantojuma jomā jāatbilst attiecīgajiem starptautiskajiem normatīvajiem dokumentiem un pamatnostādņēm, kā arī nepieciešams regulāri atjaunināt mācību programmas, lai tās neatpaliktu no tehniskās attīstības un inovācijām.
- 37** Ciktāl tas ir praktiski iespējams, ES finansētajos kultūras mantojuma projektos ir jāizveido uzkrājumi, lai projekta aprakstā un konkursa procesā paredzētu apmācību mantojuma saglabāšanas jomā vai arī kvalifikācijas celšanas sistēmas.
- 38** Informācijas sistēma par nozīmīgākajām Eiropas izglītības un mācību iestādēm un organizācijām un to kursiem, iniciatīvām un programmām kultūras mantojuma nozarē būtu noderīga, ja to regulāri atjauninātu.

45 Padomes un Padomē sanākušo dalībvalstu valdību pārstāvju secinājumi par darba plānu kultūras jomā no 2015. līdz 2018. gadam (2014/C 463/02). Pieejami tīmekļa vietnē: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.463.01.0004.01.ENG

46 Fostering Cooperation in the European Union on Skills, Training and Knowledge Transfer in Cultural Heritage Professions, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2019. ISBN 978-92-79-98981-0. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e38e8bb3-867b-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/>.

39 Iestādēm un iniciatīvām, kas izglīto un/vai apmāca personas, kuras strādās saistībā ar saglabāšanas jautājumiem (piemēram, pilsētplānotājus, inženierus, arhitektus, ainavu arhitektus, interjera dizainerus un amatniekus), to galvenajās mācību programmās jāiekļauj saglabāšana. Izpratnei par kultūras mantojumu jābūt jebkuras izglītības programmas sastāvdaļai visos līmeņos.

Papildu ieteikumi

- Tās izglītības un apmācības iestādes, kas spēj sniegt savu ieguldījumu pasākumos, kas ietekmē kultūras mantojumu, jānodrošina savstarpēju sadarbību un tīklu veidošanu.
- Mācīšanās par kvalitatīvu kultūras mantojuma saglabāšanu ietver gan īsus, gan garākus apmācības kursus, kuru pamatā ir reāla prakse. Jānodrošina, ka topošajiem kultūras mantojuma saglabāšanā specializētajiem arhitektiem, ēku restauratoriem un citiem praktiķiem ir apmācības iespējas un apmācības laikā viņi iegūst labas apsekojumu veikšanas prasmes, kultūras mantojumu ietekmējošu pasākumu un vērtības palielināšanas paņēmienus, kā arī iemācās analizēt kultūras mantojumu un izstrādāt tā saglabāšanas priekšlikumus.

4-5 Apbalvojums par kvalitāti

Kvalitātes sasniegšanai ir nepieciešams laiks, apņemšanās, pūles un centība. Tas nav vienkārši. Pozitīvas vides radīšanu var veicināt izpratnes padziļināšana par problēmām, ar kurām nākas saskarties, lai sasniegtu kvalitāti kultūras mantojuma saglabāšanā un apsaimniekošanā, un to personu sasniegumu atzīšana, kuras ir apņēmušās nodrošināt šādu kvalitāti. Labs piemērs ir *Eiropas Kultūras mantojuma balva/Europa Nostra* balva, kas ir ES finansēta iniciatīva un

kuras ietvaros kopš tās izveides 2002. gadā ir izcelti daži no labākajiem Eiropas sasniegumiem kultūras mantojuma saglabāšanā un izpratnes veidošanā. Neatkarīgo ekspertu žūrijas, kas koordinē *Europa Nostra*, ir atlasījušas 485 godalgotus projektus no 34 valstīm. Parauga vērtiem pasākumiem kultūras mantojuma jomā visā Eiropā tiek piešķirtas balvas šādās četrās galvenajās kategorijās: kultūras mantojuma saglabāšanas projekti, pētniecība, specializēti pakalpojumi kultūras mantojuma saglabāšanai un izglītība, apmācība un izpratnes veidošana Eiropas kultūras mantojuma jomā. Par labu praksi attiecībā uz kultūras mantojuma ēku pielāgotu un cieņpilnu (atkārtotu) lietošanu tiek piešķirta Eiropas Savienības balva laikmetīgajā arhitektūrā – Misa van der Roes balva [*Mies van der Rohe Award*], kuru pārvalda Misa van der Roes fonds [*Fundació Mies van der Rohe*] un kuru piešķir ik pēc diviem gadiem, lai atzītu un apbalvotu arhitektūras kvalitāti Eiropā. Piemēram, 2017. gadā balva tika piešķirta par pēckara daudzdzīvokļu mājas atjaunošanu netālu no Amsterdamas [*DeFlat Kleiburg*].

Pamatojoties uz šīm divām balvām, Eiropas Komisija tagad pēta iespēju izveidot kopīgu kultūras mantojuma/laikmetīgās arhitektūras balvu, lai apbalvotu labākos atkārtotas kultūras mantojuma ēku/vietu lietošanas projektus.

Līdz šim šajās sistēmās ES finansētiem projektiem īpaša uzmanība nav bijusi pievērsta.

Galvenais ieteikums

40 Eiropas Komisijai jāizvērtē iespējas sinerģijā ar jau esošajām sistēmām un balvām izveidot īpašu Eiropas apbalvojumu par kvalitatīviem ES finansētiem pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu.

ATLASES KRITĒRIJI PROJEKTIEM, KAS VAR IETEKMĒT KULTŪRAS MANTOJUMU

Mūsu nepārtraukti mainīgajā vidē ir daudz kultūras mantojuma elementu. Tā kā kultūras mantojums ir kopīga vērtība, kas nav atjaunojama vai aizstājama, par šiem elementiem ir jārūpējas. Lai nodrošinātu mūsu paaudzes spēju “atmaksāt to, ko aizņēmāmies”, ir izstrādāti turpmāk norādītie septiņi kvalitātes principi un atlasē kritēriji pasākumiem, kas ietekmē kultūras mantojumu.

1 UZ ZINĀŠANĀM BALSTĪTS

Vispirms veiciet izpēti un apsekojumus.

2 SABIEDRISKAIS LABUMS

Paturiet prātā savus pienākumus pret sabiedrību

3 SADERĪBA

Saglabājiet “vietas garu”

4 SAMĒRĪBA

Dariet tik daudz, cik nepieciešams, un tik maz, cik iespējams

5 SPRIESTSPĒJA

Izmantojiet prasmes un zināšanas

6 ILGTSPĒJĪBA

Gādājiet par to, lai projekta rezultāts būtu ilgtspējīgs

7 LABA PĀRVALDĪBA

Process ir daļa no panākumiem

Šis izvērtēšanas rīks ietver pamatjautājumus, kas lēmumu pieņēmējiem jāuzdod pašiem sev, lai novērtētu to ierosināto projektu kvalitāti, kuri varētu ietekmēt kultūras mantojumu, un lai noteiktu, vai šie projekti ir ES vai cita finansējuma cienīgi.

Tieša un netieša ietekme uz kultūras mantojumu ir dažāda veida projektiem: maziem un lieliem, valsts un privātiem, dārgiem un lētiem. Novērtēšanas rīka kvalitātes principi ir gan uz kultūras mantojumu balstīti, gan ar procesu saistīti, un tie jānovērtē lēmumu pieņēmējiem, kuri ir atbildīgi par kultūras mantojumu, un lēmumu pieņēmējiem, kuri ir atbildīgi par visu procesu kopumā un finansēm. Šis rīks var būt noderīgs arī pilsoniskajai sabiedrībai un vietējām un kultūras mantojuma kopienām.

1 UZ ZINĀŠANĀM BALSTĪTS

Vispirms veiciet izpēti un apsekojumus

- Vai kultūras mantojums ir apdraudēts un ir nepieciešami steidzami saglabāšanas darbi?
- Vai kultūras mantojuma elements un tā vide ir izpētīta un apsekota pirms projekta ieceres formulēšanas un pirms projektēšanas?
- Vai ir identificēti visi attiecīgie kultūras mantojuma elementi un pazīmes? Vai ir zināma un izprotama to vēsture, pašreizējais fiziskais stāvoklis un vērtības? Ja ne, vai ir plānotas darbības šīs vēstures, stāvokļa un vērtību noskaidrošanai?
- Vai ir veikts ietekmes uz kultūras mantojumu novērtējums? Ja tā, vai to veica neatkarīgi eksperti, kuriem ir prasmes kultūras mantojuma jomā? Ja ir iespējami vairāki kultūras mantojumu ietekmējošo pasākumu risinājumi, vai tie visi ir ņemti vērā ietekmes uz kultūras mantojumu novērtējumā?

2 SABIEDRISKAIS LABUMS

Paturiet prātā savu atbildību pret nākamajām paaudzēm

- Vai projektā ir skaidri atzīts, ka kultūras mantojums ir kopīga vērtība un atbildība?
- Vai projekts pilnībā atbilst attiecīgajiem tiesību aktiem un noteikumiem kultūras mantojuma jomā? Vai tā apstiprināšanai nepieciešami izņēmumi?
- Vai projekts ir nepieciešams, lai saglabātu vēsturisko vidi un tās kultūras mantojumu nākamajām paaudzēm? Gadījumos, kad projekti galvenokārt atbilst tūlītējam vajadzībām, kuras laika gaitā var mainīties un tādējādi kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi var kļūt nevajadzīgi, vai šie pasākumi ir potenciāli atgriezeniski?
- Vai ir skaidri atzīti visi motivācijas iemesli un konkrētu personu ieinteresētība saistībā ar konkrēto projektu?

- Vai nākamajām paaudzēm arī pēc ierosinātajiem kultūras mantojumu ietekmējošajiem pasākumiem būs pieejama pilnīga vēsturiskās vides un tās kultūras mantojuma bagātība, vai arī dažas iezīmes tiks zaudētas? Ja tā, vai šo zaudējumu kompensē sabiedriskais labums, un kā nākamās paaudzes to uztvers/vērtēs?

3 SADERĪBA

Saglabājiet “vietas garu”

- Vai kultūras mantojumu ir paredzēts izmantot tā, lai cienītu tā īpašības, arhitektūras sastāvu un būtiskos elementus?
- Vai projektā ir saglabāts vēsturiskās vides un tās kultūras mantojuma konteksts, izmēri, proporcijas, telpa, iezīmes un materiāli, kā arī (agrākais) lietojums?
- Vai projekts atbilst cilvēku vajadzībām kognitīvās un fiziskās pieejamības ziņā?
- Vai projektā ir ievēroti valsts un starptautiskie kultūras mantojuma nozares standarti un principi?
- Vai tiks saglabāts kultūras mantojuma/ainavas autentiskums?

4 SAMĒRĪBA

Dariet tik daudz, cik nepieciešams, bet tik maz, cik iespējams

- Vai ierosinātajā projektā ir ievērota piesardzība attiecībā uz tajā izmantoto pieeju, jo īpaši gadījumos, kad darbi ir neatgriezeniski vai zināšanas ir nepietiekamas vai patlaban nav pieejamas?
- Vai projektā uzmanība ir vērsta uz kultūras mantojuma labošanu un saglabāšanu, nevis būtisku pārveidošanu (t. i., nav saistīts ar autentiskā materiāla nomaiņu)? Vai projektā tiek “pārspilēts” un “pārtērēts”?
- Vai tiek saglabāts autentiskums, jo īpaši gadījumā, ja projektā ir iekļauts jauns, laikmetīgs dizains, kas paredzēts (jauniem) lietojumiem?

- Vai starp kultūras mantojumu un jaunajiem elementiem ir līdzsvars, harmonija un/vai kontrolēts dialogs?

5 SPRIESTSPĒJA

Izmantojiet prasmes un zināšanas

- Vai projektā ir izmantotas nepieciešamās zināšanas visās attiecīgajās nozarēs? Vai tas ir kopīgas un starpnozaru apceres rezultāts?
- Vai projektā ir parādīta dizainera izpratne par kultūras mantojumu un viņa radošums līdzsvarotu risinājumu rašanai, zināšanas par materiāliem un uzmanība pret detaļām?
- Vai ierosinātie tehniskie kultūras mantojumu ietekmējošie pasākumi ir pienācīgi pārbaudīti? Vai tos var raksturot kā jaunākos sasniegumus? Vai nav izmantoti tehniskie risinājumi ar paaugstinātu risku/neskaidrībām?
- Vai projekts ir piemērots mērķim un pielāgots tieši šim kultūras mantojumam?
- Vai projekts atspoguļo valsts, reģiona un vietējās tradīcijas, standartus un īpatnības?
- Vai mazie un vidējie kultūras mantojuma saglabāšanas un būvniecības uzņēmumi ir tiesīgi īstenot projektu?

6 ILGTSPĒJĪBA

Gādāriet par to, lai projekta rezultāts būtu ilgtspējīgs

- Kā projekts ietekmēs vidi?
- Vai ir veikts neatkarīgs ietekmes uz vidi novērtējums? Vai projektā tika ņemti vērā izdarītie secinājumi?
- Vai ir veikta apspriešanās ar vietējiem iedzīvotājiem un kultūras mantojuma kopienām un vai tie ir iesaistīti projektā un tā izstrādē? Vai ir ņemti vērā viņu apsvērumi?
- Vai projektā ir ņemta vērā turpmākā apsaimniekošana? Vai ir izstrādāta apsaimniekošanas stratēģija (pēcprojekts)?

- Vai ir izstrādāta ilgtermiņa stratēģija kultūras mantojuma apsaimniekošanai pēc projekta pabeigšanas, it īpaši gadījumā, kad ir ierosināts jauns lietojums?

7 LABA PĀRVALDĪBA

Process ir daļa no iespējamiem panākumiem

- Vai ir skaidra izpratne par to, kuri eksperti un vietējās un valsts iestādes ir jāiekļauj katrā procesa posmā?
- Vai riska novērtēšana un mazināšana, iesaistot šajā procesā kultūras mantojuma jomas speciālistus, ir neatņemama projekta sastāvdaļa?
- Vai projekta īstenošanas laikā un pēc tā darbosies uzraudzības sistēma?
- Vai projektā ir ietverti atbilstoši uzkrājumi neparedzētiem gadījumiem un paredzēts elastīgums neparedzētu notikumu vai atklājumu gadījumā?
- Vai projektā ir iekļautas kultūras mantojuma saglabāšanas un apsaimniekošanas mācības un zināšanu (izplatīšanas/apmaiņas) veicināšana šajās jomās?
- Vai projekts ir daļa no integrētas un ilgtspējīgas attīstības stratēģijas?

Atsauces

Visu hipersaišu derīgums tika pārbaudīts 2020. gada 25. novembrī.

Jaunākie ES dokumenti, kas saistīti ar kultūras mantojumu

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 11. decembra Regula (ES) Nr. 1295/2013, ar ko izveido programmu “Radošā Eiropa” (2014.–2020. gads) un atceļ Lēmumu Nr. 1718/2006/EK, Lēmumu Nr. 1855/2006/EK un Lēmumu Nr. 1041/2009/EK, OV, L 347, 20.12.2013., 221. lpp. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1295&from=EN>.
- Padomes 2014. gada 21. maija secinājumi par kultūras mantojumu kā stratēģisku resursu ilgtspējīgai Eiropai (2014/C 183/08), OV, C 183, 14.06.2014., 36. lpp. Pieejami tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=EN).
- Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai *Ceļā uz integrētu pieeju Eiropas kultūras mantojumam*, COM (2014)477 galīgā redakcija, 22.07.2014. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0477&from=en>.
- Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission), *Mapping of Cultural Heritage actions in European Union policies, programmes and activities*, August 2017. Pieejams tīmekļa vietnē: https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/2014-heritage-mapping_en.pdf.
- Padomes 2014. gada 25. novembra secinājumi par kultūras mantojuma līdzdalīgu pārvaldību, OV, C 463, 23.12.2014., 1. lpp. Pieejami tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223(01)&from=EN).
- Padomes un Padomē sanākušo dalībvalstu valdību pārstāvju secinājumi par *darba plānu kultūras jomā no 2015. līdz 2018. gadam*, OV, C 463, 23.12.2014., 4. lpp. Pieejami tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG1223\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG1223(02)&from=EN).
- ES Padomes Latvijas prezidentūra, Starptautiskās konferences *Kultūras mantojuma, mūsdienu arhitektūras un dizaina mijiedarbība* nobeiguma kopīgais paziņojums, Rīga, 2015. gada 12. un 13. marts. Pieejams šādā tīmekļa vietnē: https://www.nkmp.gov.lv/sites/nkmp/files/data_content/heritage_conference_joint_statement_13032015_final1.pdf.

- Reģionu komitejas 2015. gada 16. aprīļa atzinums *Ceļā uz integrētu pieeju Eiropas kultūras mantojumam*, OV, C 195, 12.06.2015., 22. lpp. Pieejams šādā tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014IR5515&from=EN>.
- Eiropas Parlamenta 2015. gada 8. septembra rezolūcija par virzību uz integrētu pieeju Eiropas kultūras mantojumam (2014/2149(INI)) P8-TA(2015)0293, OV, C 316, 22.09.2017., 88. lpp. Pieejama šādā tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015IP0293&from=EN>.
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2017. gada 17. maija Lēmums (ES) 2017/864 par Eiropas Kultūras mantojuma gadu (2018), OV, L 131, 20.05.2017., 1. lpp. Pieejams šādā tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017D0864&from=EN>.
- Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai, *Eiropas identitātes stiprināšana ar izglītību un kultūru. Eiropas Komisijas ieguldījums vadītāju darba pusdienu sanāksmē Gēteborgā*, 2017. gada 17. novembris, COM(2017) 673 galīgā redakcija, 14.11.2017. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0673&from=EN>.
- Directorate-General for Communication (European Commission), *Special Eurobarometer 466 on Europeans and cultural heritage*, 2017. Pieejams tīmekļa vietnē: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2150_88_1_466_ENG.
- Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai *Jauna Eiropas darba kārtība kultūrai*, COM(2018) 267 galīgā redakcija, 22.07.2018. Pieejams šādā tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0267&from=EN>.
- Izglītības, jaunatnes, sporta un kultūras ģenerāldirektorāts (Eiropas Komisija), *Kultūras mantojuma līdzdalīga pārvaldība. Ziņojums, ko sagatavojuši dalībvalstu ekspertu darba grupa atvērtās koordinācijas metodes jautājumos*, Luksemburga, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2018. ISBN 978-92-79-98981-0. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b8837a15-437c-11e8-a9f4-01aa75ed71a1/language-en>.
- Padomes secinājumi par nepieciešamību kultūras mantojumu izvairīt priekšplānā dažādās politikas jomās Eiropas Savienībā, OV, C 196, 08.06.2018., 20. lpp. Pieejami tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0608\(02\)&rid=3](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0608(02)&rid=3).
- Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, *Eiropas lauku rajonu ieguldījums Eiropas Kultūras mantojuma gada (2018) norisēs, nodrošinot ilgtspēju un pilsētu un lauku rajonu kohēziju* (pašiniciatīvas atzinums), NAT/738-EESC-2018-01641, 19.09.2018. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/contribution-europes-rural-areas-2018-year-cultural-heritage-ensuring-sustainability-and-urban-rural-cohesion-own>.
- Padomes secinājumi par kultūras darba plānu 2019.–2022. gadam, OV, C 460, 21.12.2018, 12. lpp. Pieejami tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018XG1221(01)&from=EN).
- Izglītības, jaunatnes, sporta un kultūras ģenerāldirektorāts (Eiropas Komisija), *Eiropas Rīcības pamatprincipi kultūras mantojuma jomā. ES Komisijas dienestu darba dokuments* (SWD(2018) 491 galīgā redakcija, 05.12.2018), Luksemburga, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2019. ISBN 978-92-76-03453-7. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1>.
- *Kultūras ministru un viņu pārstāvju Bukarestes deklarācija par kultūras lomu Eiropas nākotnes veidošanā* (2019. gada 16. aprīlis). Pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.consilium.europa.eu/media/39209/190416-bucharest-declaration-on-the-role-of-culture-in-building-europes-future.pdf>.
- *Outcome of the Paris ministerial meeting on cultural heritage (3 May 2019) – Information from the Presidency*. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9370-2019-INIT/en/pdf>.
- Eiropas Savienības Padomes un Padomē sanākušo dalībvalstu valdību pārstāvju rezolūcija par ilgtspējīgas attīstības kultūras dimensiju, OV, C 410, 06.12.2019., 1. lpp. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2019:410:FULL&from=EN>.
- Eiropas Kopienų Revīzijas palātas Īpašais ziņojums Nr. 08/2020 *ES ieguldījumi kultūras objektos: jautājums, kas pelnījis lielāku vērību un koordināciju*, 2020. gads. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/DocItem.aspx?did=53376>.
- Padomes secinājumi par riska pārvaldību kultūras mantojuma jomā, OV, C 186, 05.06.2020., 1. lpp. Pieejami tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XG0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XG0605(01)&from=EN).
- Padomes secinājumi par Eiropas Revīzijas palātas Īpašo ziņojumu Nr. 08/2020 *ES ieguldījumi kultūras objektos: jautājums, kas pelnījis lielāku vērību un koordināciju*, 29.06.2020. Pieejami tīmekļa vietnē: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9251-2020-INIT/en/pdf>.
- *ES pilsētprogramma*. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://ec.europa.eu/futurium/en/urban-agenda>.

Starptautiskie normatīvie dokumenti, kas saistīti ar kultūras mantojumu

ANO

- *Vispārējā cilvēktiesību deklarācija*, ko ANO Ģenerālā asambleja pasludināja 1948. gada 10. decembrī Parīzē. Pieejami tīmekļa vietnē: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.
- Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja, *Neatkarīgās ekspertes ziņojums par kultūras tiesībām*, Farida Šahīda (2011), A/HRC/17/38. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://undocs.org/en/A/HRC/17/38>.
- Apvienoto Nāciju Organizācija, *Ilgspējīgas attīstības mērķi*, 2015. Pieejami tīmekļa vietnē: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>.
- Apvienoto Nāciju Organizācija, *Jaunā pilsētprogramma (HABITAT III)*, 2016. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://unhabitat.org/about-us/new-urban-agenda>.

UNESCO

UNESCO konvencijas un ieteikumi, ko pieņēmusi UNESCO Ģenerālā konference:

- http://portal.unesco.org/en/ev.php-RL_ID=13649&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html.

Daži pamatdokumenti norādīti turpmāk.

- *Ieteikums par kultūras un dabas mantojuma aizsardzību valsts līmenī*, 1972. Pieejams tīmekļa vietnē: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13087&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- *Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību*, 1972. Pieejama tīmekļa vietnē: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- *Darbības pamatnostādnes Pasaules mantojuma konvencijas īstenošanai*, jaunākie grozījumi izdarīti 2019. gadā. Pieejamas tīmekļa vietnē: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>.
- *Pasaules mantojuma un ilgtspējīga tūrisma programma*. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://whc.unesco.org/en/tourism>.
- *Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu*, 2003. Pieejama tīmekļa vietnē: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- *Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu*, 2005. Pieejama tīmekļa vietnē: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

- *Ieteikums par vēsturisko pilsētas ainavu*, 2011. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf>.

Eiropas Padome

Ar kultūras mantojumu saistītie normatīvie dokumenti: <https://www.coe.int/en/web/herein-system/council-of-europe>.

- Konvencijas: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/standards>.
- Deklarācijas, ieteikumi un rezolūcijas: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/texts-of-reference>.
- Council of Europe, *European Cultural Heritage (Volume I) – Intergovernmental cooperation: collected texts*, 2003, ISBN 92-871-4864-3.

Daži pamatdokumenti norādīti turpmāk.

- *Eiropas Harta par arhitektūras mantojumu*, ko 1975. gada 29. septembrī pieņēma Eiropas Padomes Ministru komiteja. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>.
- *Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai (Fau konvencija)*, 2005. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680083746>.
- *The Faro Convention Action Plan Handbook 2018–2019*, (Council of Europe, 2018). Pieejams tīmekļa vietnē: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-action-plan>.
- *Ministru komitejas ieteikums dalībvalstīm par Eiropas kultūras mantojuma stratēģiju 21. gadsimtam*, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 2017. gada 22. februārī. Pieejams tīmekļa vietnē: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f6a03.
- J. Bold, R. Pickard, *An Integrated Approach to Cultural Heritage – The Council of Europe's Technical Co-operation and Consultancy Programme*, Council of Europe, 2018. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://rm.coe.int/an-integrated-approach-to-cultural-heritage-the-council-of-europe-s-te/1680792e6f>.
- *Ministru komitejas ieteikums CM/Rec(2020)7 dalībvalstīm par nepārtrauktu risku novēršanas veicināšanu, pastāvīgi apsaimniekojot kultūras mantojumu: sadarbība ar valstīm, speciālistiem un iedzīvotājiem*, ko Ministru komiteja pieņēma 2020. gada 21. oktobrī. Pieejams tīmekļa vietnē: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a0109c.

Citi saistītie dokumenti ir norādīti turpmāk.

- 2018. gada Davosas deklarācija "Ceļā uz augstas kvalitātes būv kultūru Eiropā". Pieņemta kultūras ministru konferencē 2018. gada 22. janvārī Davosā (Šveice). Pieejama tīmekļa vietnē: https://davosdeclaration2018.ch/media/Brochure_Declaration-de-Davos-2018_WEB_2.pdf.
- Context document *Towards a European vision of high-quality Baukultur*. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://davosdeclaration2018.ch/media/Context-document-en.pdf>.

ICOMOS

ICOMOS izstrādā doktrināru dokumentu kopumu, kas ir obligāts pamats kultūras mantojuma saglabāšanas politikas nostādņēm.

- ICOMOS hartas un standarti. Pieejami tīmekļa vietnē: <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts>.
- ICOMOS, *International Charters for Conservation and Restoration - Chartes Internationales sur la Conservation et la Restauration - Cartas Internacionales sobre la Conservación y la Restauración*. Monuments & Sites, Vol. I, ICOMOS, München, 2004, ISBN 3-87490-676-0. Pieejams tīmekļa vietnē: <http://openarchive.icomos.org/431/>.
- ICOMOS Ētikas principi, kas pieņemti ICOMOS Ģenerālās asamblejas 18. sesijā Florencē (Itālija), 2014. gadā. Pieejami tīmekļa vietnē: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2015/GA_2014_results/20150114-ethics-adopted-languagecheck-finalcirc.pdf (2020. gada beigās tiks izdots jauns dokuments).
- ICOMOS, doktrinārie dokumenti, *ICOMOS Reglamenta 8.–10. pants*, kurā jaunākos grozījumus izdarījusi Ģenerālā asambleja Marakešā (Maroka), 2019. Pieejams tīmekļa vietnē: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2018/Rules_of_Procedure/ICOMOS_RulesOfProcedure_EN_20191122_amended.pdf.

Turpinājumā sniegtais saraksts nav pilnīgs, bet tajā ir minēti dažādi dokumenti; tajā ir iekļauti pamatdokumenti, doktrīnu apkopojums daudzās valodās, kā arī citas noderīgas saites.

- *Starptautiskā pieminēklju un teritoriju saglabāšanas un restaurācijas harta (Venēcijas harta)*, kas pieņemta *Otrajā Starptautiskajā vēstures pieminēklju arhitektu un tehniķu kongresā* Venēcijā (Itālija) 1964. gadā. Pieejama tīmekļa vietnēs: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/venice_f.pdf (oriģinālā redakcija franču valodā) un https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf (redakcija angļu valodā).
- ICOMOS National Committees of the Americas, *The Declaration of San Antonio*, 1996. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/188-the-declaration-of-san-antonio>.

- ICOMOS harta "Arhitektūras mantojuma analīzes, saglabāšanas un strukturālas atjaunošanas principi", kas ratificēta ICOMOS Ģenerālās asamblejas 14. sesijā, Viktorijas ūdenskritums (Zimbabve), 2003. Pieejama tīmekļa vietnē: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/structures_e.pdf.
- ICOMOS *Harta par kultūras mantojuma vietu interpretāciju un prezentēšanu, kas ratificēta ICOMOS Ģenerālās asamblejas 16. sesijā*, Kvebeka (Kanāda), 2008. Pieejama tīmekļa vietnē: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/interpretation_e.pdf.
- ICOMOS *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties*, 2011. (2020. gada beigās tiks izdots jauns dokuments.) Pieejams tīmekļa vietnē: https://www.icomos.org/world_heritage/HIA_20110201.pdf.
- Austrālijas ICOMOS *Harta par kultūrai nozīmīgām vietām, Burras Harta*, 2013. Pieejama tīmekļa vietnē: http://portal.iphan.gov.br/uploads/ckfinder/arquivos/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31_10_2013.pdf.
- ICOMOS *Guidance on Post trauma recovery and reconstruction for World Heritage Cultural Properties*, 2017. Pieejams tīmekļa vietnē: <http://openarchive.icomos.org/1763/>

CEN standarti, kas tiešā veidā attiecas uz kultūras mantojumu

CEN standarti ir pieejami par dažādām tēmām:

- vispārīgas pamatnostādnes par kultūras mantojuma terminoloģiju un saglabāšanas procesu, tostarp dokumentāciju;
- būvmateriālu (akmeņu, javas un koka konstrukciju) izpēte un diagnostika;
- vides apstākļi, kas saistīti ar materiāliem;
- vides apstākļi, kas saistīti ar ēku apsaimniekošanu;
- ēku saglabāšanas darbu (tīrīšanas, dezinfekcijas, virsmu aizsardzības) metožu un produktu izvērtēšana;
- kultūras mantojuma saglabāšanai paredzētu ēku/savākšanas centru apsaimniekošana;
- rīcība ar kultūras mantojuma objektiem/to apvienošana.

Pašlaik tiek izstrādāti vēl citi CEN standarti. Pilns publicēto standartu saraksts un CEN/TC 346 *Conservation of Cultural Heritage work programme* [Kultūras mantojuma saglabāšanas darba programma] ir pieejami tīmekļa vietnē: https://standards.cen.eu/dyn/www/f?p=204:32:0:::FSP_ORG_ID,FSP_LANG_ID:411453,25&cs=17D2D76D6596BE0CAD81B69108A090D68.

Papildu atsauces, kas attiecas uz dažām īpašām apakštēmām

Uzraudzība un izvērtēšana, rādītāji

- European Commission (2001). *Ex ante evaluation. A practical guide for preparing proposals for expenditure programmes*.
- Rand Eppich, José Luis García Grinda (2015) *Management Documentation Indicators & Good Practice at Cultural Heritage Places*. The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume XL-5/W7, 2015, 25th International CIPA Symposium 2015, 31 August – 04 September 2015, Taipei, Taiwan. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://www.int-arch-photogramm-remote-sens-spatial-inf-sci.net/XL-5-W7/133/2015/isprsarchives-XL-5-W7-133-2015.pdf>.
- Mapstone, Bruce (2004). The Importance of Clear Objectives for Monitoring World Heritage Area Sites. In *Monitoring World Heritage. World Heritage 2002. Shared Legacy, Common Responsibility, Associated Workshops*, 11-12 November 2002, World Heritage papers, Vicenza – Italy, UNESCO World Heritage Centre and ICCROM; pp.48-52. Pieejams tīmekļa vietnē: https://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_10_en.pdf.
- Sueli Ramos Schiffer (2004). Monitoring the Conservation of Historical Heritage through a Participatory Process. In *Monitoring World Heritage. World Heritage 2002. Shared Legacy, Common Responsibility, Associated Workshops*, 11-12 November 2002, World Heritage papers, Vicenza – Italy, UNESCO World Heritage Centre and ICCROM; pp.110-116. Pieejams tīmekļa vietnē: https://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_10_en.pdf.
- A. Bond, L. Langstaff, C. Ruelle (2002). *Monitoring and post-evaluation of the cultural heritage component of Environmental Assessments*. SUIIT (Sustainable development of Urban historical areas through an active Integration within Towns) Position Paper (4). Pieejams tīmekļa vietnē: http://www.lemma.ulg.ac.be/research/suiit/download/SUIT5.2d_PPaper.pdf.
- Coll-Serrano, Vicente, Blasco-Blasco, Olga, Carrasco-Arroyo, Salvador, & Vila-Lladosa, Luis. (2013). *Un sistema de indicadores para el seguimiento y evaluación de la gestión sostenible del patrimonio cultural* (A system of indicators for monitoring and evaluating the sustainable management of cultural heritage) (In Spanish). *Transinformação*, 25(1), 55-63. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://dx.doi.org/10.1590/S0103-37862013000100006>.
- Guido Licciardi, Rana Amirtahmasebi (2012). *The Economics of Uniqueness: Investing in Historic City Cores and Cultural Heritage Assets for Sustainable Development. Urban Development*. Washington, DC: World Bank. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/12286>.

Pētniecība

- Directorate-General for Research and Innovation (European Commission) (2009). *Preserving our heritage, improving our environment. VOL I, 20 years of EU research into cultural heritage*. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/42192772-3cc5-11ea-ba6e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-175584324>.
- Directorate-General for Research and Innovation (European Commission) (2011). *Survey and outcomes of cultural heritage research projects supported in the context of EU environmental research programmes*. From 5th to 7th Framework Programme. Pieejami šādās tīmekļa vietnēs: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2573d211-036f-473a-aab3-da1d345022e8/language-en/format-PDF/source-search>
- Directorate-General for Research and Innovation (European Commission) (2012). *Cultural heritage research. Survey and outcomes of projects within the environment theme: from 5th to 7th Framework programme*. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fcb91857-05cc-4d8e-880a-511e8f6ddc5>.
- Directorate-General for Research and Innovation (European Commission) (2018). *Getting cultural heritage to work for Europe. Report of the Horizon 2020 expert group on cultural heritage*. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b01a0d0a-2a4f-4de0-88f7-85bf2dc6e004>.
- Publications Office (European Commission) (2018). *Heritage at risk. EU research and innovation for a more resilient cultural heritage*. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1dcbe60b-79ba-11e8-ac6a-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>.
- Directorate-General for Research and Innovation (European Commission) (2018). *Innovation in cultural heritage research. For an integrated European research policy*. EU publications. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1dd62bd1-2216-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en>.
- JPI on Cultural Heritage, Strategic Research and Innovation Agenda. Pieejams tīmekļa vietnē: <http://jpi-ch.eu>.

Izglītība, apmācība un kultūras mantojums

- Padomes Direktīva 85/384/EEK par arhitektu diplomu, sertifikātu un citu kvalifikāciju apliecināšanu dokumentu savstarpēju atzīšanu, tostarp par pasākumiem, kas palīdz sekmīgi īstenot tiesības veikt uzņēmējdarbību un brīvību sniegt pakalpojumus. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1985/384/oj>.
- Vairs nav spēkā. Spēku zaudēja 19.10.2007. Atcelta ar Direktīvu 2005/36/EK.

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2005. gada 7. septembra Direktīva 2005/36/EK par profesionālo kvalifikāciju atzīšanu. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553678824472&uri=CELEX:32005L0036>.
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 23. aprīļa lēmums 2008/C111/01 par Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidošanu mūžizglītībai. Pieejams tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553679121672&uri=CELEX:32008H0506\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553679121672&uri=CELEX:32008H0506(01)).
- Padomes 2017. gada 22. maija lēmums par Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidošanu mūžizglītībai un par Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 23. aprīļa lēmuma par Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidošanu mūžizglītībai atcelšanu. Pieejama tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553681234272&uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553681234272&uri=CELEX:32017H0615(01)).
- Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūra. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://europa.eu/europass/en/european-qualifications-framework-eqf>.
- ICOMOS Starptautiskās apmācības komitejas Pamatnostādnes par izglītību un apmācību pieminekļu, ansambļu un kultūras mantojuma vietu saglabāšanas un atjaunošanas jomā, pieņemtas ICOMOS Ģenerālās asamblejas 10. sesijā (Kolombo, Šrilanka, 1993) un pašlaik tiek pārskatītas.
- Jukka Jokilehto, *A Century of Heritage Conservation*, in "Journal of Architectural Conservation", No 3, November 1999.
- Bernard Feilden, *Architectural conservation*, in "Journal of Architectural Conservation", No 3, Nov. 1999.
- Aylin Orbaşlı & Philip Whitbourn, *Professional Training and Specialization in Conservation: An ICOMOS Viewpoint*, in "Journal of Architectural Conservation", No 3, November 2002.
- John H. Stubbs, Emily G. Makaš, *Architectural Conservation in Europe and the Americas*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey (USA) 2011.
- Conference on Training in Architectural Conservation (COTAC)", as the basis for the "National Vocational Qualifications (NVQs)".
- E.C.C.O. – European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations: *Competences for access to the conservation- restoration profession*, Impressum © e.c.c.o., 2011 – European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations a.i.s.b.l. / Confédération Européenne des Organisations de Conservateurs-Restaurateurs a.i.s.b.l."- rue Coudenberg, 70 BE-1000 Brussels Belgium/Belgique - ISBN 978-92-990010-6-6. Pieejams tīmekļa vietnē: http://www.ecco-eu.org/fileadmin/assets/documents/publications/ECCO_Competences_EN.pdf
- Padomes 2018. gada 22. maija lēmums par *pamatkompetencēm mūžizglītībā* (2018/C 189/01), OV, C 189, 04.06.2018, 1. lpp. Pieejams tīmekļa vietnē: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).

- Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission) (2019). *Fostering Cooperation in the European Union on Skills, Training and Knowledge Transfer in Cultural Heritage Professions. Report of the OMC (Open Method of Coordination) working group of Member States' experts*. Pieejams tīmekļa vietnē: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e38e8bb3-867b-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/>.

Rekonstrukcija

- *Rīgas Harta par autentiskumu un vēsturisko objektu atjaunošanu kultūras mantojuma kontekstā* (2000). Pieejama tīmekļa vietnē: <https://patrimoniomundial.cultura.pe/sites/default/files/pb/pdf/Documento66.pdf>.
- ICOMOS (2017). *Guidance on Post trauma recovery and reconstruction for World Heritage Cultural Properties*. Pieejams tīmekļa vietnē: <http://openarchive.icomos.org/1763/>.

Pārvaldība, interpretācija un sociālā iekļaušana

- HERO projekts – ES programma *Urbact*, kuras mērķis ir veicināt vēsturisko pilsētu integrētu pārvaldību un kuras ietvaros tika sagatavota rokasgrāmata par labas prakses piemēriem kultūras mantojuma, kas ir svarīgs vietējās un reģiona attīstības resurss, saglabāšanā un socializācijā. Pieejama tīmekļa vietnē: <https://urbact.eu/hero>.
- Interpret Europe, *Engaging citizen with Europe's cultural heritage: How to make the best use of the interpretive approach. A contribution to the European Year of Cultural Heritage 2018*, June 2010. Awarded with the Altiero Spinelli Prize. Pieejams tīmekļa vietnē: http://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/publications/ie_engaging_citizens_with_europes_cultural_heritage_co.pdf.
- Voices of Culture – Structured Dialogue between the European Commission and the Cultural Sector, Brainstorming report on Social Inclusion: Partnering with other sectors, October 2018. Pieejams tīmekļa vietnē: <http://www.voicesofculture.eu/social-inclusion-partnering-with-other-sectors/>.

ICOMOS

icomos.org